

GEDENKBOEK

UITGEGEVEN TER GELEGENHEID VAN HET 25-JARIG BESTAAN
DER COÖPERATIEVE ZUIVELFABRIEK «WEST FRIESLAND» TE

LUTJEWINKEL

DE HANDEN INEEN!

DOOR JAN MENS

De geschiedenis van een Coöperatie

GEDENKBOEK

*samengesteld ter gelegenheid van het
25-jarig bestaan der Coöperatieve
Zuivelfabriek „West Friesland” te
Lutjewinkel op 26 September 1941*

Jm. Blaauboer Kzn.

Voorzitter sinds de oprichting

Aan de Leden !

Zeer tot onze spijt zijn wij genoodzaakt het jubileum van onze fabriek, waarvan wij ons zooveel voorgesteld hadden, te vieren op een andere dan de gebruikelijke manier.

Hoe gaarne hadden wij deze gebeurtenis feestelijk herdacht. Het feit was dat waard geweest.

Het is 26 September 25 jaar geleden geweest, dat onze fabriek voor het eerst de melk ontving.

Vijf en twintig jaar lang is daar van ons de melk verwerkt en in dien tijd is de fabriek uitgegroeid tot een van de grootste en modernst ingerichte in ons land.

Wij zijn daar trotsch op en wij kunnen dat ook zeer zeker zijn. Immers begonnen met de verwerking van een kwantum melk van ruim 6 miljoen kg per jaar is dit uitgegroeid tot ruim 22 miljoen kg in het laatste boekjaar (1940-'41).

In deze 25 jaar heeft de fabriek telkens weer groote sommen aan uitbreiding van gebouwen en inventaris besteed.

Niettegenstaande deze uitgaven is het ons mogen gelukken, dank zij de uitnemende leiding van onze beide directeuren, den helaas te vroeg ontslapen heer Jensma en den tegenwoordigen directeur, den heer Nes, de exploitatie zoo economisch te doen verlopen, dat het geheele bedrijf nog slechts voor een zeer bescheiden bedrag op de balans voorkomt, terwijl de uitbetaalde melkprijzen den toets van elke critiek hebben kunnen doorstaan.

Ieder zal begrijpen, dat na zoo'n 25-jarigtijdperk de geest wel rijp was voor feest vieren.

Het zakelijk deel van onze Coöperatie heeft ruimschoots aan de verwachtingen beantwoord, waaraan gij, leden, ook in niet geringe mate het Uwe hebt bijgedragen. Ook gij hebt steeds die medewerking betoond, die nu eenmaal noodzakelijk was voor het welslagen. Wat zou er van alle goede voornemens en energie terecht gekomen zijn als gij niet steeds gezorgd had voor goede grondstoffen i.c. De melk; wanneer gij U bij het nemen van besluiten voor uitbreiding en aanschaffingen „klein” had betoond, wanneer gij niet als propagandist voor onze zaak had gestreden? Immers niet half zoo veel als thans mogelijk is gebleken. Daarom is het bestuur ook U dank verschuldigd voor hetgeen bereikt werd.

In één adem wil het ook dank brengen aan ons personeel van hoog tot laag voor de aangename samenwerking die wij steeds hebben mogen ondervinden, in het bijzonder aan de leiders der verschillende onderafdeelingen, die steeds blij hebben gegeven hun vak te verstaan en met ambitie de zaak te willen dienen.

Zoo geeft dus het zakelijk deel van onze Coöperatie alle reden tot tevredenheid; maar hoe staat het met het organisatorische? De Coöperatieve vereeniging bedoelt niet alleen te zijn een vereeniging, die zorgt voor „centen op het kleed”. Haar doel gaat verder. Het strekt zich uit tot de algeheele verbetering van de positie van den boerenstand.

Zij kan dit bereiken o.a. Door de productiviteit van het vee te verhoogen; de gezondheidstoestand van den veestapel te verbeteren en last not least te zorgen voor den ouden dag van den boer en voor zijn nagelaten betrekkingen.

Wanneer wij de zaak zóó zien, dan kunnen wij nog niet tevreden zijn. Dan kunnen wij hoogstens constateeren, dat wij in de goede richting gaan; want het is wel aardig wanneer wij zien, dat het gemiddeld vetgehalte in deze 25 jaar een stijging vertoont van pl.m. 3 % tot 3,52 %, maar het m o e t hooger.

Het lijkt wel van beteekenis wanneer wij kunnen zeggen, dat door de t.b.c. bestrijding bij onze Coöperatie het reactie-percentages met pl.m. 12 % teruggelopen is en het aantal vrije stallen met 120 toegenomen is, maar het einddoel moet zijn: alle melk in de Fabriek verwerkt van reactie-vrije koeien!

En dan de pensionneering van den boer en de verzorging van de nagelaten betrekkingen! Het klinkt wel mooi, wanneer wij zeggen, dat reeds 60 boeren min of meer voor hun ouden dag en nagelaten betrekkingen hebben gezorgd, doordat via de fabriek bij hun eigen vereeniging een kapitaal- of pensioenverzekering werd afgesloten, maar daarmee zijn wij er niet.

Ons devies moet zijn: alle boeren van „Lutjewinkel” een verzorgde levensavond door eigen kracht, door „self help” en dat kan!

Aan het bestuur de taak om deze punten in de komende 25 jaren voor te bereiden en aan de leden om het te verwezenlijken.

Zoo zij het!

Waar feest vieren dus o.i. niet mogelijk was, heeft het bestuur besloten als blijvend aandenken aan dit jubileum dit gedenkboek samen te laten stellen, in de verwachting dat dit in Uw huiskamer een plaats zal vinden en U en Uw gezin en kennissenkring meermalen een aangename ontspanning zal brengen.

*Uw Voorzitter,
Jm. Blaauboer.*

DE HANDEN INEEN!

Preludium

Een goede voorrede moet zijn als een opera-ouverture. Jawel, ik weet het. Zij moet in zich dragen de essence van het gansche werk, zij moet, in zakformaat, de samenbundeling zijn van alle muziek, waaruit het drama is opgebouwd, zij moet het „Leitmotiv” aangeven, dat, in verscheidene variaties, den aard van het werk bepaalt.

Nu is het inderdaad hachelijk, onder het schrijven van een voorrede bij het Gedenkboek van de Zuivelfabriek „Westfriesland” te Lutjewinkel, aan een drama te denken... Oogenschijnlijk is dat ook zoo, ofschoon er voor den romancier in de stof voldoende krachten aanwezig zijn, die grenzen aan de dramatiek.

Want vijf-en-twintig jaren van arbeid omsluiten de kern; deze kwart eeuw bevat meer dan genoeg aan strijd en tegenspoed en ook aan glorieuze overwinning, welke de vergelijking met een drama glansrijk kunnen doorstaan.

Ja, laten wij het daarover eens hebben! Over strijd en zegepraal. Over tegenspoed en jaren van zorg. En beginnen bij het laatste, want in zorg en tegenspoed ligt de kiem besloten van deez' simpele regelen, in een tijd van tegenspoed werd het zaad gestrooid, waaruit de bloem van mijn voorrede ontsproot.....U kijkt mij, armen schrijver, vragend en wenkbrauwfronsend aan? U begrijpt niet...?

Laat ik U voorzichtig deelgenoot maken van iets zéér persoonlijks. Neen, denkt niet dat ik ijdel ben – hoewel de romancier tot het eigenaardige menschensoort behoort, dat pretendeert te bezitten het recht op ijdelheid. Laat ik daarom niet alle snaren tegelijk spannen, doch zacht preludeerend op mijn lier U het volgende toefluisteren:

Ieder mensch heeft in het leven voor en tegenspoed; en dat lijkt mij juist goed, als hij maar blijft gelooven in het Wonder..... Aan de zeepbel, die nooit barst, aan de liefde, die eeuwig duurt, aan de trouw van het eens-gegeven woord. Tegenspoed kan een menschenkind slechts louteren en aandrijven tot groote daden, uit den tegenspoed wordt veelal de voorspoed geboren. Wat zou het leven zijn zonder strijd, wat immens ellendig moet het zijn, de man te zijn, wiens bedje op jeugdige levensjaren reeds gespreid ligt.

Goed, we zijn het er dus over eens, dat een dosis tegenkanting onze activiteit slechts kan prikkelen. Genoeg hierover – wie er méér van weten wil, hij sla de schrifturen der klassieken open en leze...

En nu kom ik telande waar ik wezen moet: ook Uw dienaar verkeerde eens in een periode van neergang. Neen, ik spaar U de details, op dit moment zou het een ongezonde reclame zijn uit te wijden over een tijd, waarin ik „mein Brot mit Tränen ass”. En op een dag, dat alles tegenliep, dat de heele boel voor mijn part naar de maan kon loopen, kwam ik een vriend tegen. Hij drukte mijn hand, keek mij vragend-verwonderd aan en vroeg hoe ‘t er mee ging...

„Malaise”, zei ik veelbeteekenend.

Mijn vriend glimlachte. „Kerel”, zei hij opgewekt, „kijk toch niet als een uil in doodsnood... Wat geeft het nou of je loopt te piekeren? Hef je kop op en trek je rug recht en zie of jij je ergens nuttig door maken kunt...”

„Waar haal jij dat optimisme opeens vandaan?”, kon ik niet nalaten te vragen.

„Dat zal ik je vertellen”, zei mijn makker opgewekt. „Je denkt natuurlijk, dat ik een prijs uit de loterij gewonnen heb of zoiets... Niets is minder waar dan dat. Maar ik ben gisteren in Lutjewinkel geweest, en wat ik dáár gezien heb, heeft me weer moed in het leven geschonken...”

Nu was het mijn beurt om te lachen. „Lutjewinkel? Wat moest je dáár doen?”, vroeg ik verbaasd. „En wat heb je daar gezien, dat je zoo ondersteboven maakt?”

Mijn makker greep me aan een jasknoop. „Ga mee”, zei hij hartelijk. Hij loodste me naar een kleine uitspanning, en daar, onder de bladeren van een bruijen beuk, vertelde hij me van het Wonder.

LUTJEWINKEL

Hij was met een vereeniging op excursie geweest. Naar een zuivelfabriek, ergens in den kop van Noord-Holland – Lutjewinkel heette het dorpje. En wat hij dáár met zijn eigen oogen gezien had: - niet om ná te vertellen zoo mooi! Hij hing voor mijn oogen een bont-gekleurd tafereel op van een model-inrichting, overvloeiende van melk en honing, of beter: van boter, melk en kaas...

Hij overstelpte me met technische details, noemde cijfers, die herinneringen wekten aan den melkweg van het uitspanseel en besloot met een peroratie aan de coöperatieve idee, die dit alles voor elkaar had gebracht. Maar ik verkeerde tè veel in een Nurksstemming om dit alles voor zoete koek op te eten en onderbrak zijn slottirade met de zure opmerking, dat hij dat nu allemaal g e z i e n had, doch dat zijn tong er van af had moeten blijven...

En toen had U, waarde lezer, het gezicht van mijn vriend eens moeten zien. Verontwaardigd zwaaide hij met zijn armen en zette met gloed en verve uiteen, dat hij dien overvloed niet alleen gezien, edoch dat hij er ook van g e p r o e f d had! Melk meneer, om van te likkebaarden! Niet dat waterige zaakje, dat je per half kannetje zóó los, van een of anderen melkboer koopt, maar melk van het zuiverste water! En pap had hij geproefd, zóó edel van smaak, dat hij wenschte er nooit te veel van te kunnen krijgen. En de boter – Hollands roem! Zóóveel vet en zóóveel van dit en zóóveel van dat – enfin: botertje tot den boom! Van alles had hij een proefje mogen nemen op zijn rondgang door de fabriek en tot

slot had de directie de gasten een beschuitje doen nuttigen, rijkelijk omgeven met lekkernijen als yoghurt en vele andere specialités de la maison.

Hij was zóó opgetogen, dat ik mijn sikkeneurige stemming van mij af voelde glijden en nog een paar opmerkingen maakte, die geleken op tegenwerpingen – maar van harte ging het niet meer. En toen mijn vriend mij nog deelgenoot maakte van het feit, dat de directie van die fabriek daar „ergens in den kop van Noord-Holland” niet alleen een pijnlijke zorg draagt voor de kwaliteit van haar producten, maar tevens even nauwgezet waakt voor de belangen van haar personeel – toen, waarde lezer, toen voelde ik opeens mijn Nurksstemming afzakken en plaats maken voor een opgewekter levenshouding. Ik wil niet beweren, dat alles nu voor honderd procent in orde was – doch het is best mogelijk, dat dit gesprek er het zijne heeft toe bijgedragen, dat er op dat oogenblik bij mij geen sprake meer was van neerslachtigheid of iets dat daar op gelijkt. Eén gesprek met een enthousiast mensch is meer waard dan tienduizend zuchten, ik ervoer het met groote stelligheid.

Het is mij onbekend, of de directie van de zuivelfabriek „West-Friesland” er van op de hoogte is, dat het bezoek aan haar bedrijf zulk een geestdrift weet te ontketenen, dat het mogelijk blijkt deze geestdrift als het ware uit de tweede hand nog op een ander over te dragen. En het doet er feitelijk weinig toe. Geestdrift, enthousiasme, zij zijn als zuivere bloemen, die haar geur wegdragen op den adem van den wind... Het zijn zwevende zaden, die ontkiemen als de bodem vruchtbaar is en bereid tot ontvangen.

En er moet wel heel veel enthousiasme gegloeid hebben in de hoofden en harten van de zuivelmannen in Lutjewinkel, dat het via mijn vriend op mij, zurige Nurks, die ik toen was, zooveel indruk maakte. Blijkbaar was de bodem van mijn hart nog niet geheel versteend. En viel het zaad in vruchtbare aarde. Hoe het zij, de omstandigheden namen een keer. En als ik mijn vriend nog eens tegen het lijf loop, kan ik niet nalaten stil te glimlachen... Héél zeker weet ik nu, dat er oogenblikken in het leven zijn, waarop het noodig is, dat wij een medemensch wat opbeuren: een vriendelijk woord, een schouderklap, een stevige handdruk. En dat wij hem wijzen op de resultaten van doorzetten, van enthousiasme en – vergeef mij het woord – idealisme.

Het ideaal moge een luchtkasteel zijn in de blauwe wolken, het moge een schijnbaar prozaische zaak zijn als een model-zuivelfabriek, het blijft om het even. Als de geestdrift maar echt is, het verlangen zuiver en de strijd gestreden wordt met een blank schild. En wie zal beweren, dat de strijd voor de zuiverheid van de essentieelste voedselbronnen van ons volk louter en alleen een materieele zaak is? „Om geest’lijk hoog te staan, moet gij u niet ontlijven; als gij den stam niet voedt, waar moet de roos dan blijven?”, luidt een oud versje, en met deze simpele waarheid kunnen wij allen instemmen.

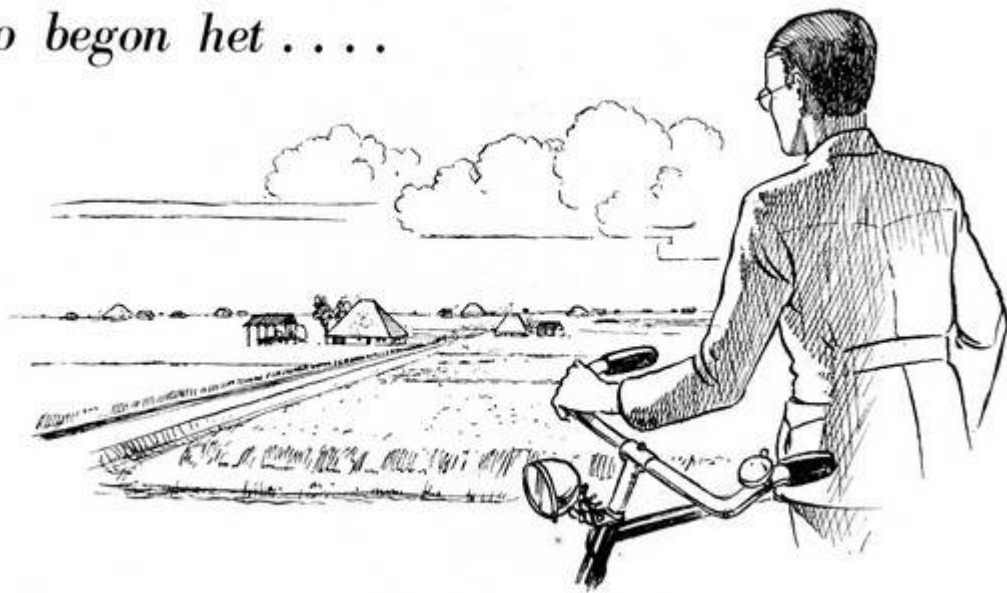
Is dit voorwoord als een ouverture? Misschien... Het was slechts mijn bedoeling U binnen te leiden in een wereld, welke de meesten Uwer kennen van buiten af; wier uiterlijke verschijnselen U wellicht bekend zijn, doch wier innerlijke constellatie tot heden aan U voorbij ging. En dat de directie van de zuivelfabriek te Lutjewinkel haar zilveren feest aanwendt om U als het ware spelender-

wijs binnen te leiden in haar domein en deelgenoot wil maken van haar diepste verlangens en bedoelingen, kan den welwillenden leek, die Uw schrijver is, verheugen. Het bewijst haar gezond optimisme en haar geloof in een wereld, waar nog plaats blijkt voor het soort praktische idealisten, die de zuivelmannen van Lutjewinkel getoond hebben te zijn.

Laat mij de hoop uitspreken, dat zij U voorgoed binnen de veilige omwalling van haar toovercirkel weten te houden – en mede door Uw toedoen een bladzijde „Zegepraal” aan het levensboek van de fabriek kan toegevoegd worden!

Lutjewinkel, Zomer 1941.

Zoo begon het

‘s **M**enschen levenslot is grillig; het is een bont mozaiek, welks patroon veelal onduidelijk te onderscheiden valt. Wij weten niet wat de bedoeling is, noch de oorzaak, evenmin weten wij, wanneer het weefsel gereed zal zijn – indien het dat ooit wordt. Doch laat ons niet filosofisch worden of ons veel bekommeren om de kleuren van den levensdraad, laat ons den dag prijzen en melken, gelijk Pallieter, en het zal ons wèl gaan...

Jaren later zwerf ik, om „stof” op te doen voor een roman, door Noord-Holland. Het is hartje-zomer, de boeren maaien het gras, de vrouwen en dochters helpen bij het opperen, en over de wereld straalt een milde zonnegloed. Ik trek door de Purmer en de Beemster, vagebondeer langs de Schermer en de Heer Hugowaard, dool verder door het aloude West-Friesche land, dat, besloten tussen dijken, ligt te pronken als een parel in een oesterschelp. Wat noordelijker, bij Medemblik, sta ik op den ouden zeedijk en staar over de wijde polders van de Wieringermeer en gevoel mij klein en nietig bij het zien van dit titanenwerk... Holland op zijn best!

Hoe is het mogelijk, dat er nog mensen gevonden worden, die smalend over de schoonheid van het polderland durven spreken, en rijmpjes maakten als: „O land van mest en mist” enzovoort. Wie ééns in het leven als een zingende dagdief getrokken heeft door de onafzienbare polders met hun droomende boerenhofsteden en waaiende molenwieken, met hun vette koeien en lollige varkens, langs intieme slootjes vol kroos en dabberende eenden, die weet voor goed wat het Hollandsche polderland voor aantrekkelijkheden bergt... Zoo gingen mijn voeten - en af en toe mijn fietswielen - over grind of beton, zoo snoof ik mijn neusgaten vol met den zoeten geur van hooi, zoo zette ik mijn kluisgaten open in de haven van Enkhuizen, staarde over het IJselmeer, waarover de nevel waasde, en waarin een paar visschersschuitjes zeilden als ranke libel-

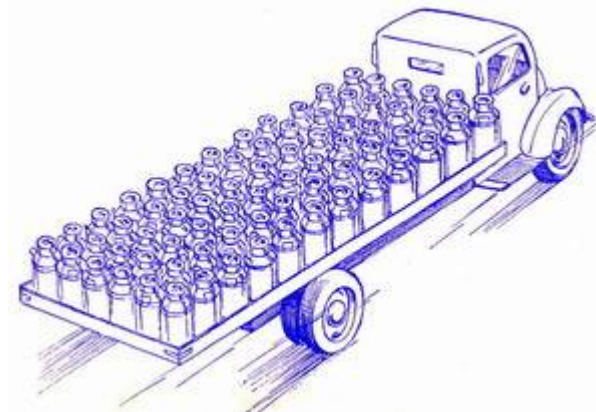
len... Heel dat Hollandsche landschap legde zijn ziel voor mij open en ik behoefde slechts te kijken...

Op een laten avond wilde ik naar Wognum. Als aankomenden jongen had ik eens in het Amsterdamsche Concertgebouw dat wondere koor gehoord en er was immer iets in mij blijven na-orgelen. Ik weet niet of er tegenwoordig in Wognum nog gezongen wordt, ik hoopte het. Er van overtuigen kon ik mij niet, want ik zwierf vol verlangen langs de avondstille velden, neuriede een zoet liedje van liefde en eeuwige trouw, en – verdwaalde! Dat gaat zoo als men het geluk najaagt, waarvoor de jaren heen zijn... Het werd langzaam aan donker, de diamantjes aan den hemel begonnen te glanzen, en rondom mij was er een concert van kikkers. Stil stond ik, een late vogel wiekte met zwaren vleugelslag nestwaarts, en ik begon mij eenzaam en van alle menschen verlaten te gevoelen.

Wat te doen? Op mijn schreden terugkeeren en in een of ander dorpje bij een logementhouder een onderkomen zoeken voor den nacht? Ja, ware er geen oorlog en verduistering, welke mij dwongen na twaalf uur een dak boven het zondig hoofd te zoeken, ik had mijn dekentje uitgerold onder een hooiopper en daar den nacht verbracht.

Maar ik gevoelde er weinig voor opgebracht te worden, en besloot tot een daad. Brutaal duwde ik het ijzeren hek van een boerenhofstede open, klopte aan de achterdeur en wachtte nieuwsgierig de komende dingen.

Het viel mee; de deur kierde en een zware stem vroeg wie daar was. „Goed volk!”, antwoordde ik met zelfkennis. De deur zwaaide wijd open en ik stond opeens in een vertrekje, dat warm was, maar gezellig.

Bij de boerderij staan de bussen versche melk te wachten op de auto, die hen naar de fabriek zal brengen

Bij de tafel zat de boerin te breien, en een aardig meisje, blijkbaar de dochter, keek mij nieuwsgierig vanachter de naaimachine aan.

Ik kreeg een stoel en vertelde, dat ik verdwaald was en graag het moede hoofd zou willen neerleggen in de schuur.

„Er is maar één hoge schoorsteen in den omtrek en die is van onze fabriek”, zei de chauffeur. Deze foto toont het begin van het eigen zijkanaal, dat aansluiting geeft op het kanaal Kolhorn-Alkmaar

De boer klopte zijn pijp uit in den aschbak, stopte een versche en krabde zijn kruin. Hij zegt dat ‘t wel zal gaan. Ik krijg een kop echte koffie, er is nog een tikkeltje room, meent dochterlief, en ik schenk haar een dankbaar knipoogje... Ja, tegenwoordig is alles zoo lastig met de bonnen, maar een bord gortepap kan ik met liefde krijgen.

Haastig vertel ik, dat ik „de bonnen” bij me draag, en dan toovert de dochter een snede weit, dik belegd met kaas, voor mijn neus.

We praten over de stad en het platteland; de boerin blijkt lid van de vereeniging van plattelandsvrouwen, daar is een leesclubje aan verbonden en daar hebben ze mijn romans in... Prachtig is het contact opeens. We stappen over op de literatuur, de boer heeft een voorliefde voor Dickens, de vrouw praat honderd uit en de dochter werpt af en toe een woordje tusschen het gesprek... Om elf uur gaan we naar kooi, we slapen en droomen en ik droom van wat U in geen geval aan gaat...

Den volgenden morgen ben ik vroeg bij de hand. Er davert gerammel van melkimmers – daar moet ik bij zijn! We varen met een klein schuitje door de

tochtsloten, ik lig lui op de achterdoft. Een gouden nevel waast over de landen, waarin de koeien als onwerkelijke gestalten het malsche gras van de weiden scheren. De lucht is vol leven: kieviten, parmantige kemphaantjes en grutto's zijn in actie, er zweeft gezoem van insecten zonder tal.

Even later stappen wij aan land. Ik hoor de melk spuiten in de blankgeschuurde emmers, - een weelde om te zien; dankbaar beklop ik een pracht-koe de breedte, warme schoften. Want zoo'n koe, zoo'n koe: wat is zij mooi! Dat heerlijke, trotsche Hollandsche vee – waar ter wereld vindt men het zoo?

Langzaam roeien wij terug; zachtkens plonsen de riemen door het water, dat besprenkeld lijkt met gele plompen. De boer vertelt van zijn zorg en moeilijkheden, en ik bedenk zoo, dat de goeie dichter Poot er glad naast zat, toen hij de gansche gemeente beliefde diets te maken, dat het leven des landmans almaar gerustelijk henen vliedt... O, hadde deez' brave zanger eens een paar weken door NoordHolland gezworven, hij was te weten gekomen, dat de boerenstand een hardploeterende schare is, wie het in geen geval geschonken wordt. Want om een goeie boer te zijn, moet men beschikken over durf, doorzettingsvermogen en... idealisme!

Als we terug zijn, is het amper zeven uur; we smoken een pijp en de boer laat mij zijn domein bewonderen. We doorloopen den properen stal, nu leeg en versch-gewit en de vloer bedekt met een langen looper, alsof de bruid moet komen. Alles blinkt en glanst: de emmers, het vaatwerk en allerhand' glimmende dingsigheidjes, waar ik geen naam voor weet. We komen in het achterhuis, de ronde boerin schenkt een blommige kop vol melk, en juist als ik mijn zorgen wil gaan wijden aan de blozende dochter, zie ik een auto voor het hek stoppen.

„De melkfabriek”, zegt de boer.

„Lutjewinkel”, verduidelijkt de boerin.

„Lutjewinkel”, peins ik. En dan nog eens: „Lutjewinkel...”

Van Schendel, Neêrlands groote schrijver, heeft eens een roman gecomponeerd, welken hij noemde: „Een zwerver verliefd”. Daar dacht ik aan. En ik wist meteen, dat het aan eenzame zwervers als ik nooit vergund zou zijn, lang en durend op één plek te toeven... O, het is schijnbaar zoo'n doodnuchtere naam: Lutjewinkel, maar hij had voor mij een bekenden klank. Pijlsnel draaide de film van mijn leven een paar jaren terug, ik hoorde de stem van mijn vriend en wist wat mij te doen stond.

Haastig nam ik afscheid. Ik bedankte de vrouw voor het gulle onthaal, drukte de hand van dochterlief en wenschte haar geluk en zegen. Ze liet mij haar melkwitte tandjes bewonderen, en toen zei ik, dat ik haar nog wel 'es een Ansichtkaart zou sturen... Zoo kinderachtig zijn wij mannen.

En ik rende het erf op; de boer en een chauffeur waren druk doende de melkbussen op den auto te laden. En wat voor een auto! Een kanjer van wie-weet hoeveel ton, met een uitsteeksel, dat men gasgenerator pleegt te noemen.

Een stevige knaap in een blauwe overall stond met een pook in den ketel te morrelen; ik ging naast hem staan, gaf een rookertje weg en vroeg of ik mee

mocht rijden naar Lutjewinkel. Hij keek me bedenkelijk aan, en toen zei ik op groot lef, dat ik den directeur moest spreken.

„Meneer Nes?”

„Meneer Nes”, gaf ik ten antwoord. Romanschrijvers zijn niet zoo gauw voor één gaatje te vangen...

„Stap in”, zei de knaap, „we gaan!”. Hij sprong in de cabine, de motor begon te grommen en te pruttelen, een ruk, - daar stoven we voort! Het werd een daverende tocht langs vette weilanden, waarin de boerderijen te pronken staan als trotsche pauwen... Hier en daar hielden we halt, de vracht werd hoe langer hoe zwaarder, en beladen met de-hemel-mag-weten-hoeveel bussen melk zwaaiden wij ten slotte Lutjewinkel binnen.

„Waar staat de fabriek?”, vroeg ik nieuwsgierig.

De knaap wees met zijn hand naar een hoge schoorsteenpijp.

„Daar staat-ie”, zei hij. „Er is maar één hoge schoorsteen in den omtrek, en die is van onze fabriek”.

Dat o n z e fabriek sprak hij uit op een toon, alsof hij het over zijn meisje had...

Bovenstaande spreuk zei mijn goede moeder altijd, als ze mij uit de school zag thuiskomen en ik toevalligerwijs géén gaten in mijn kousen gevallen had... En ik moest hevig aan haar wijsheid denken, toen ik uit den vrachtwagen kroop en van aangezicht tot aangezicht tegenover monsieur le directeur kwam te staan. Mijnheer Nes echter bleek niet zoo verwonderd over den ongewonen gang van zaken, als ik mij had voorgesteld.

Ik vertelde hem het doel van mijn komst, hij luisterde rustig, en vijf minuten later zat ik tegenover hem in het privé-kantoor. Een zakelijk ingericht vertrek, zonder een zweem van luxe, maar met een meubileering van stevig eikenhout, die eeuwen zou mee kunnen. Er kwam een kistje vóór-oorlogsche sigaren op de proppen, en een paar flesschen koele chocola. Het ging eerst nog wat stroef, doch wie belangstelling toont in iemands levenswerk, heeft spoedig het pleit gewonnen.

Mijnheer Nes, een lange, blonde man, met een rustig, energiek gelaat, bleek het type mensch te zijn, dat zijn werk volkomen onder de knie heeft. Ik voelde: hier zit iemand tegenover mij, die niet spoedig het evenwicht kwijt raakt; dit is een man, die volkomen b o v e n zijn werk staat. Een bedrijfsleider, aan wien niets ontgaat, al zal hij af en toe zijn wetenschap vóór zich houden. Een man, naar ik vermoedde, die zoo noodig stevig weet uit te pakken, maar somtijds een fout door de vingers kan zien... Kortom: iemand, in wien de mensch niet is ten onder gegaan in den directeur.

„Ik heb hier te doen met menschen en met machines”, vertelde de heer Nes, en er gleed een glimlach over zijn gladgeschoren gezicht. „De machines zijn er voor de menschen, en niet omgekeerd.

G. Nes directeur vanaf 1934

Daar tegenover staat, dat ik verlang, dat het personeel met de machines omgaat, als waren ze hun kinderen. En ik mag zeggen, dat ons dit gelukt is! Het is werkelijk prettig te zien, hoe zorgzaam het fabriekspersoneel met een en ander omgaat”.

„U heeft Uw mensen dit geleerd?”

Nes weifelt een oogenblik. „Gedeeltelijk”, antwoordt hij, en doet peinzend een trek aan zijn sigaar. Dan zwerft zijn blik naar den wand achter mij, zoodat ik mijn hoofd mee wend en kijk naar het portret van een stevig-gedrongen man.

„Dat is onze vorige directeur”, zegt mijnheer Nes - er ligt een klank van weemoed in zijn stem. Het is even stil in het kantoor, als van heel ver komt het fabriekslawaai binnenzweven. Inderdaad: er gaat iets krachtigs uit van dit schijnbaar stugge mannengelaat, het zijn een paar doordringende oogen, die ons aankijken. Een man, die zich niet spoedig zal geven. Maar ook een, die, zoodra hij weet wat men aan elkaar heeft, ten volle zal openstaan.

„Ja”, vertelt de directeur, „dat is mijnheer Jensma, onder hem ben ik hier vier jaar assistent geweest... Vanaf den eersten dag, dat ik hier was, heeft hij me geleerd verantwoordelijk te zijn voor een opgedragen taak... Het is Jensma mogen gelukken door wilskracht en een eigen manier van doorzetten hier in het kleine Lutjewinkel een zuivelbedrijf te stichten, waarover een ieder in heel Nederland met respect kan spreken...”

*In memoriam
P. Jensma*

„De Heer Jensma voerde zijn bedrijf met vaste hand, toonde zich een groot organisator en gaf in alles wat zijn fabriek betrof, maar ook daarbuiten op zuivelgebied, leering en voorlichting.

Hij was een man die de groote lijnen zag en die met taaie volharding volgde.

Coöperator in hart en nieren heeft hij veel van wat in zijn binnenste leefde, wat hij als zijn idealen koesterde, gepoogd te verwezenlijken. En al was dan niet alles te bereiken en hebben de slechte tijden ook hem parten gespeeld, zijn leven heeft ook wat het welslagen betreft, schoone bladzijden en hem is in dit opzicht ook het „loon naar werken” gelukkig niet onthouden.

Jensma was een persoonlijkheid in alle opzichten. Rustig en kalm in zijn optreden, praktisch van inzicht, was zijn aard die van een welwillend en warm voelend mensch. Hij was een man van karakter, die het vertrouwen in hem gesteld, nooit en te nimmer heeft beschaamd”.

(Schager Courant 18 Jan. 1934)

„En U volgt denzelfden weg?”

„Ik volg dien weg en tracht hem te verbeteren”.

„En... is U dat gelukt?”

De heer Nes trommelt met zijn vingertoppen op zijn bureau. „Kijk eens”, zegt hij ernstig, „een mensch bezeilt niet immer wat hij bestevend heeft. U denkt natuurlijk, dat een fabrieksdirecteur geen idealen heeft...

„Integendeel!”

„Prachtig, dan begrijpen we elkaar.

Zooals het Jensma's ideaal was deze fabriek tot de beste en grootste van NoordHolland te maken, zoo is dat eveneens m i j n ideaal. En het bestuur is alshetware doortrokken met dat streven. Maar er duiken af en toe van die onverwachte moeilijkheden op, die het doel een eind uit je gezichtsveld plaatsen...” De directeur doet een haal aan zijn sigaar, blaast de rook naar het plafond en vervolgt energiek: „Maar allà, moeilijkheden zijn er ten slotte om overwonnen te worden! En ik kan U verklappen, dat wij dit jaar werkelijk de grootste coöperatieve zuivelfabriek in Noord-Holland zijn geworden!”

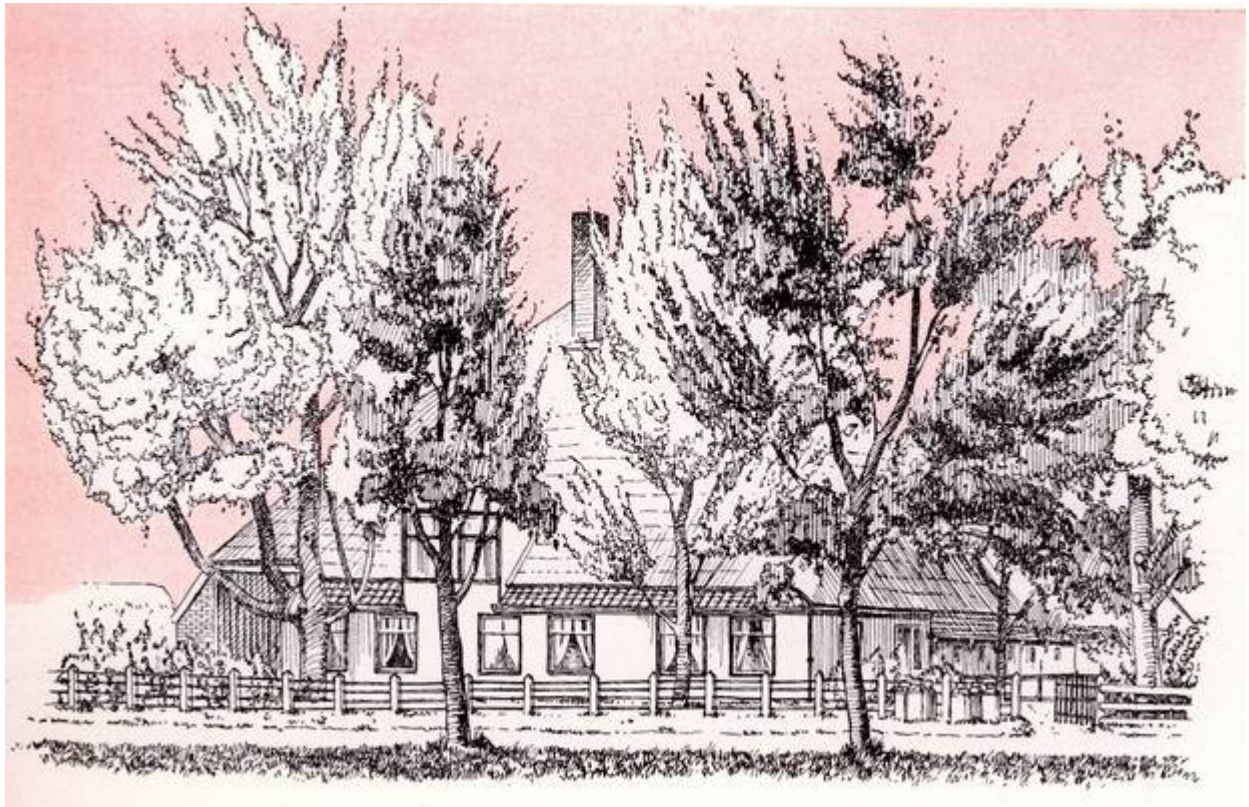
„Dat is een felicitatie waard”, zeg ik en steek bij deze mededeeling een versche sigaar op.

„Dat is het zeker. En het mooiste is wel, dat ons dit in ons jubileumjaar ten deel valt...”

„Zoo zoo, is er dit jaar feest?”, kan ik niet nalaten te vragen. Nes knikt. „Ja, 26 September bestaat onze fabriek vijf-entwintig jaar...”

„Proost!”, zeg ik welgemeend en neem een stevigen slok chocola. De directeur kijkt mij aan, ik kijk den directeur aan – beiden glimlachen wij...

„En is het bestuur van plan er een daverend feest van te maken?”, informeer ik langs mijn neus weg. Eerlijk: ik houd van feesten. Vooral ik, die van iederen levensdag welke nog rest, een feest wil maken...

Doch mijnheer Nes schudt zijn hoofd en zet den domper op mijn uitbundigheid. „Kijk ‘es, het lag inderdaad in de bedoeling er een behoorlijk feest van te maken; vijfen-twintig jaren zijn geen vijf-en-twintig dagen. Maar ga in dezen tijd nou ‘es feest, echt feest vieren... Dit kan je niet krijgen en dát kan je niet krijgen, en wij kunnen toch moeilijk verlangen, dat onze menschen voor een feest hun bonnen moeten meebrengen. Daarom is het bestuur van meening, dat wij dat feest maar moeten uitstellen tot rustiger tijden. Wij kunnen onder deze omstandigheden toch niets uitrichten.”

„Dus er wordt absoluut n i e t s gedaan?“, informeer ik ietwat teleurgesteld. „Nu ja, absoluut niets is een groot woord“, meent de directeur. „Het bestuur en ook mijn persoontje gevoelen wel iets voor het samenstellen van een flink gedenkboek...”

„Een gedenkboek?“, vraag ik belangstellend.

„Een gedenkboek“, herhaalt mijnheer Nes en kijkt mij onderzoekend aan.

Heeft hij een gevoelige snaar bij mij geraakt? „Zoo’n gedenkboek is geen kleinigheid“, werp ik zwak tegen. „Daar moet een stapel foto’s in komen, en een aardige tekst. En je kan toch niet met een klein boekje voor den draad komen, het moet als het ware de representant van Uw bedrijf zijn”.

„Als we iets doen, doen we het goed“, zegt de directeur zelfbewust. „Weet U wat: ik zal U de fabriek eens laten zien. En als U tijd heeft, kunt U bij mij blijven koffiedrinken”.

Wat denkt een arme vagebond op zoo’n oogenblik? Aannemen! Ik ledig een fleschje gepasteuriseerde melk om wat op krachten te komen, en dan gaan we de fabriek binnen.

Onder ons: ik ben geen fabrieksmensch. En er moet heel wat gebeuren, aleer ik in geestdrift raak bij het zien van fabrieken. Doch opeens schoten mij de woorden van mijn vriend te binnen en herinnerde ik mij zijn enthousiasme. Was het eigenlijk geen Wonder, dat ik nu achter den directeur aanstapte, den directeur van de zuivelfabriek te Lutjewinkel? Was het geen Wonder, dat ik gisteravond verdwaald raakte en was het geen Wonder, dat vanmorgen juist die melkauto moest komen, om mij hierheen te brengen?

„Het heeft zoo moeten zijn“, zou mijn grootmoeder gezegd hebben. Goed, het heeft zoo moeten zijn... Maar heeft het zoo moeten zijn, dat een romanschrijver, juist op het moment dat er gedacht wordt een boek te gaan maken, de fabriek komt binnen rollen? Het heeft zoo moeten zijn; - goed, - het Wonder heeft dit toch maar uitgebreed...

Want dit, dierbare lezers, is het grandioze échec van alle verklaringen: er komt steeds een oogenblik, dat wij elkaar vragend aankijken en zeggen: „Wij weten niet“. Wij weten niet waarom de zuivelfabriek te Lutjewinkel juist in het jaar van haar zilveren bruiloft de grootste in NoordHolland moest worden, wij weten niet waarom Uw nederige dienaar juist op dat moment-suprême zijn entrée in die fabriek moest maken. Ja, als er nu maar een nuchtere technicus op de proppen was gekomen, hij had U vermoedelijk met cijfers en statistieken kun-

nen aantoonen, dat het zóó en niet anders moest loopen. Doch laten wij naar geen verklaringen gaan zoeken, wij vinden die toch niet. Laat ons maar gelooven, dat het de macht van het Wonder is, die alle goede dingen op den duur doet zegevieren...

En onder het koffiedrinken werd de zaak beklonken; een modelfabriek en een romanschrijver vonden elkaar, voor goed. Want dat er zóó veel romantiek in de melk zit, en dat er zóó veel strijd gestreden is in het kleine Lutjewinkel, had ik in geen honderd jaar kunnen bedroomen. En het lijkt mij goed, ter leering en vermaan voor de meesten onder ons, U dien strijd mede te doen strijden. En wie Uwer schaart zich niet gaarne onder dengene, die ten slotte het Recht aan zijn zijde weet...?

Een zuivelfabriek kan men bezichtigen op twee manieren: men kan met den directeur of een der assistenten een rondgang maken door de fabriek, trouw en punctueel alle technische bijzonderheden tot in de details noteeren en na verloop van een paar uur een geleerd gezicht trekken en zeggen, dat men er a l l e s van weet. Dat is een.

Men kan het ook anders doen. Men kan uitgaan van de veronderstelling, dat men in een paar uur met den besten wil van de wereld er toch niet meer van aan de weet kan komen, om evenzoo binnen een paar uur weer finaal vergeten te zijn. Dan kan men zeggen: „Dag meneer de directeur, ik heb in de gaten, dat U er alles van weet en ik niets; laat ik nu geen geleerd gezicht trekken en net doen of ik het snap wat U mij vertelt, want dat doe ik niet. Gaat U gerust naar Uw privé-kantoor en laat mij maar een paar dagen rondscharrelen”. Dat is manier nummer twee.

En die heb ik trouw toegepast. Op mijn eentje ben ik de fabriek ingetrokken, onaangekondigd heb ik mijn oogen den kost gegeven, zoodoende kon ik mij vrijwaren tegen eventueele maatregelen, die voorafgaan aan een officieel bezoek. U weet wel: dan is alles versch-geschilderd en gewit, er ligt geen stofje op een verkeerde plaats en alle werklieden dragen een voor deze gelegenheid aange trokken schoon werkpak. Ik trok dus mijn heerenjasje uit, stroopte de mouwen van mijn sporthemd omhoog en toog op onderzoek...

Nu valt dat niet mee; er bestaat een uitdrukking: „Hij staat als een kat in een vreemd pakhuis”. Ongeveer zóó gevoelde ik mij, toen ik dwaalde door de enorme fabrieksruimte, ik wist mij niet te oriënteren. Ik kreeg zoo den indruk, dat er een enorm leger arbeiders bezig was de kolossale ketels en bakken en kuispen eerst smerig te maken, waarna ze het heele spul weer met water een behoorlijk aanzien trachtten te geven. Een soort Sisypusarbeid dus.

U weet wel, Sisyphus, de stichter van Corinthe, was zóó berucht om zijn woestheid, dat hij tot straf in de onderwereld een rotsblok tegen een berg moest opduwen, van welks top het steeds weer naar beneden rolde. De zuivelmannen echter vertelden mij in zangerig Hollandsch, dat melk en water tot hun dagelijksche gezellen behoorden, z o n d e r dat deze gemeenschap schade deed aan hun prestige.

Immers, het oer-principe waarop een zuivel-fabriek moet gegrondvest zijn, is schoonmaken! Immer maar schoonmaken! Zóó staat er een kuip vol met melk, een half uur later is die gevuld met water: heet of koud naar verkiezing. Vermengd met soda of andere reinigingsmiddelen, eveneens naar verkiezing. Dat schoonmaken heeft natuurlijk een geheime bedoeling, welke U allang begrepen heeft: het is hetzelfde wat een chirurg doet, als hij zijn messen en zagen uitkookt voor en aler hij zijn slachtoffer van een of ander hinderlijk lichaamsdeel ontdoet...

Het is de hygiëne!

Hygiëne. Wonderlijk woord. Nooit nog is de beteekenis daarvan zoo goed tot mij doorgedrongen als op mijn zwerftocht door de fabriek in Lutjewinkel. Want wat daar een zorg besteed wordt aan de reinheid van het product, grenst aan het fabelachtige.

Dat begint reeds aan de bron. De fabrieksdirectie omringt de boerderij met een web van voorschriften, die stuk voor stuk nagekomen moeten worden. Onophoudelijk voert zij een strijd tegen onhygiënische handelingen, hoe klein die ook schijnen. Zij stelt om te beginnen naadloos en roestvrij melkgereedschap tegen inkoopprijs ter beschikking, zorgt voor vertinde melkbussen, die absoluut zuiver zijn.

Onophoudelijk is zij in de weer den boer te wijzen op de noodzakelijkheid het gereedschap steeds met heet sodawater te reinigen, geeft wenken voor kleding, enzoovoort, enzoovoort. Zij ijvert gestaâg voor T.B.C.-bestrijding en past een ver doorgevoerde contrôle toe op de kwaliteitsverbetering van de melk. Zoo werden er in het jaar 1940 onderzocht 89.522 monsters melk van totaal ruim 700 leveranciers. Gaat U eens na wát een werk dat met zich brengt!

Hygiëne. Op de boerderij. Hygiëne. In de fabriek. Toen ik zoo'n beetje ingeschoten raakte, en het proces van het begin af kon volgen, drong het duidelijk tot mij door, dat wij menschen, dag in, dag uit, omringd worden met een samenstel van goede zorgen. Ja, ja, waar hebben wij dat aan verdiend? Want als er ooit sprake van mocht zijn, dat wij via de hygiëne het eeuwige leven konden ontvangen, dan zal de fabriek te Lutjewinkel met den eerepalm gaan strijken...

Zoo 's morgens in den prillen ochtend begint het al; vanuit een straal van 15 kilometer ten zuiden, en uit een straal van 20 km ten noorden komt de melk naar de inrichting. Het is een komen en gaan van verscheidene vehikels, want de vervoermoeilijkheden hebben de vrachtauto's gedeeltelijk verbannen, en het paard voor den wagen gespannen. In de zomermaanden komt hier zoo'n

100.000 kilo melk per dag aan, gedeeltelijk 's morgens, gedeeltelijk 's avonds, want tot heden wordt een koe twee keer per dag gemolken...

Eigenaardig lijkt het, dat men hier spreekt van kilo's melk, inplaats van liters doch alles begrijpen is ook hier alles vergeven. De boeren krijgen n.l. Hun melk betaald, - niet naar het aantal geleverde liters, doch naar het aantal geleverde kilogrammen vet. Hoe meer vet de fabriek uit de melk weet te puren, destmeer ontvangt de boer! Iemand, die bijvoorbeeld 100 kilo levert met 4 procent vet, ontvangt voor die honderd kilo eens zooveel als zijn buurman, die honderd kilo levert met 2 procent vet...

Hoe gaat dat nu met de melk, die aangevoerd wordt? Doodeenvoudig, ze maken er boter, kaas, melkpoeder en nog een paar andere nuttige en smakelijke zaken van... Ja, indien men een volgbriefje van de fabriek mag gelooven, is het een achtenswaardige collectie artikelen, die men daar weet klaar te stoomen

Gepasteuriseerde melk.
Gesteriliseerde melk.
Gepasteuriseerde taptemelk.
Gesteriliseerde taptemelk.
Tapte chocolade.
Griesmeelpap.
Volle chocolade.
Havermout.
Rijstepap.
Melk Yoghurt.
Magere Yoghurt.
Roomkarnemelk.
Karnemelk-meelpap.
Karnemelk met gort.
Gestoomde karnemelk met gort.
Koffieroom.
Gesteriliseerde slagroom.
Gepasteuriseerde slagroom.

Inderdaad: een modern Luilekkerland! Ik heb dan ook lopen likkebaarden en in stilte den wensch uitgesproken, dat er een goede fee zou verschijnen, die mij een soort van vrijbrief schonk, waarmee ik naar hartelust in deze weldaden der menschheid zou mogen zwelgen!

Toch, toen ik zoo'n paar dagen door de fabriek had lopen zwalken, begon ik er een beetje „kijk” op te krijgen. Wat mij eerst onbegrijpelijk scheen en chaotisch, werd gaandeweg duidelijk. Het werd mij zelfs zóó duidelijk, dat ik het waag, U een, uit den aard der zaak korte en onvolledige, beschrijving te geven van den gang van zaken in de zuivelfabriek.

Mocht ik hier en daar falen, dan roep ik Uw clementie in; de veelheid van indrukken was zóó groot, dat ik slechts een greep kan doen

uit het bonte geheel, dat tezamen het groote bedrijf vormt. En waarin men pas wegwijs zou kunnen worden, indien men er een paar jaar gewerkt had.

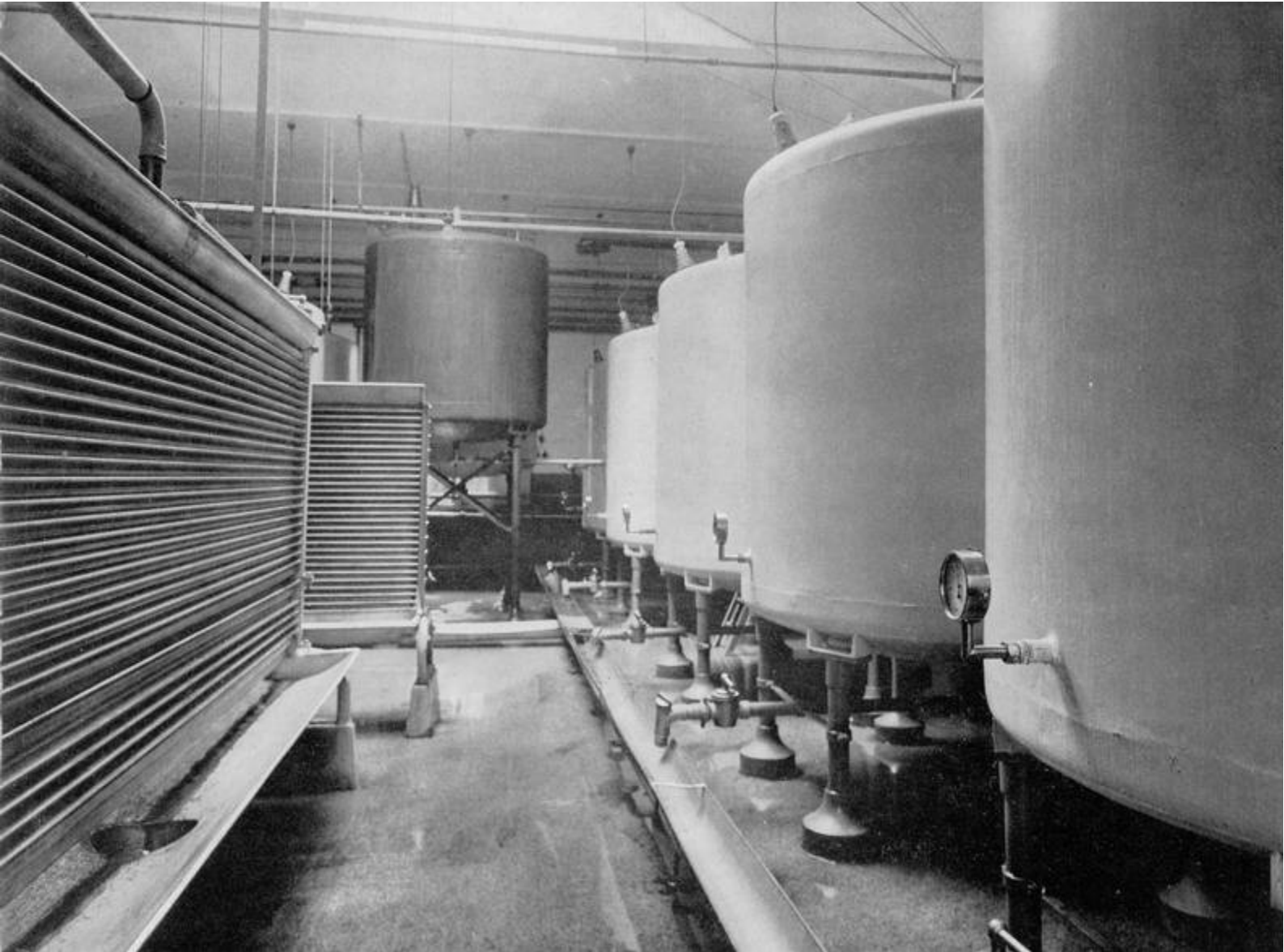

De „Melkontvangst”, Hier wordt de aangevoerde melk gewogen

Volgt mij dus de fabriek in en bedenkt, dat in het land van den blinde éénoog veelal koning is...

We komen met een melkauto naar de fabriek. Voor het bordes houden wij halt en daar grijpen twee stevige knapen de melkbussen. Roets! Het deksel wordt er afgelicht, de bus wordt opgetild en de inhoud stroomt klokkend in een bascule. Op een gemakkelijke manier wordt het gewicht gecontroleerd en opgeteekend. De melk loopt, na bemonstering, door een zeef, die hier den wonderlijken naam van „teems” draagt, en uitmondt in een ontvangbak, eveneens voorzien van teemsen. Uit dezen bak wordt door een dubbele pomp de melk gezogen en door leidingen geperst naar de melkkoelers. Nu moet U niet denken. Dat al die leidingen maar doodgewone pijpjes zijn van ijzer of zoo – niets daarvan. Alle leidingen zijn gemaakt van vertind koper of roestvrij staal... „safety first!”

En dan die koelers. Eigenaardige dingen. Ze lijken eenigszins op een waschbord, maar dan een waschbord, waarop de wasch van reuzen geboend wordt! Vanaf deze reuzenwaschborden gaat de melk naar het koellokaal, waar zij te land komt in een van de negen tanks, staal van buiten en geëmailleerd van binnen.

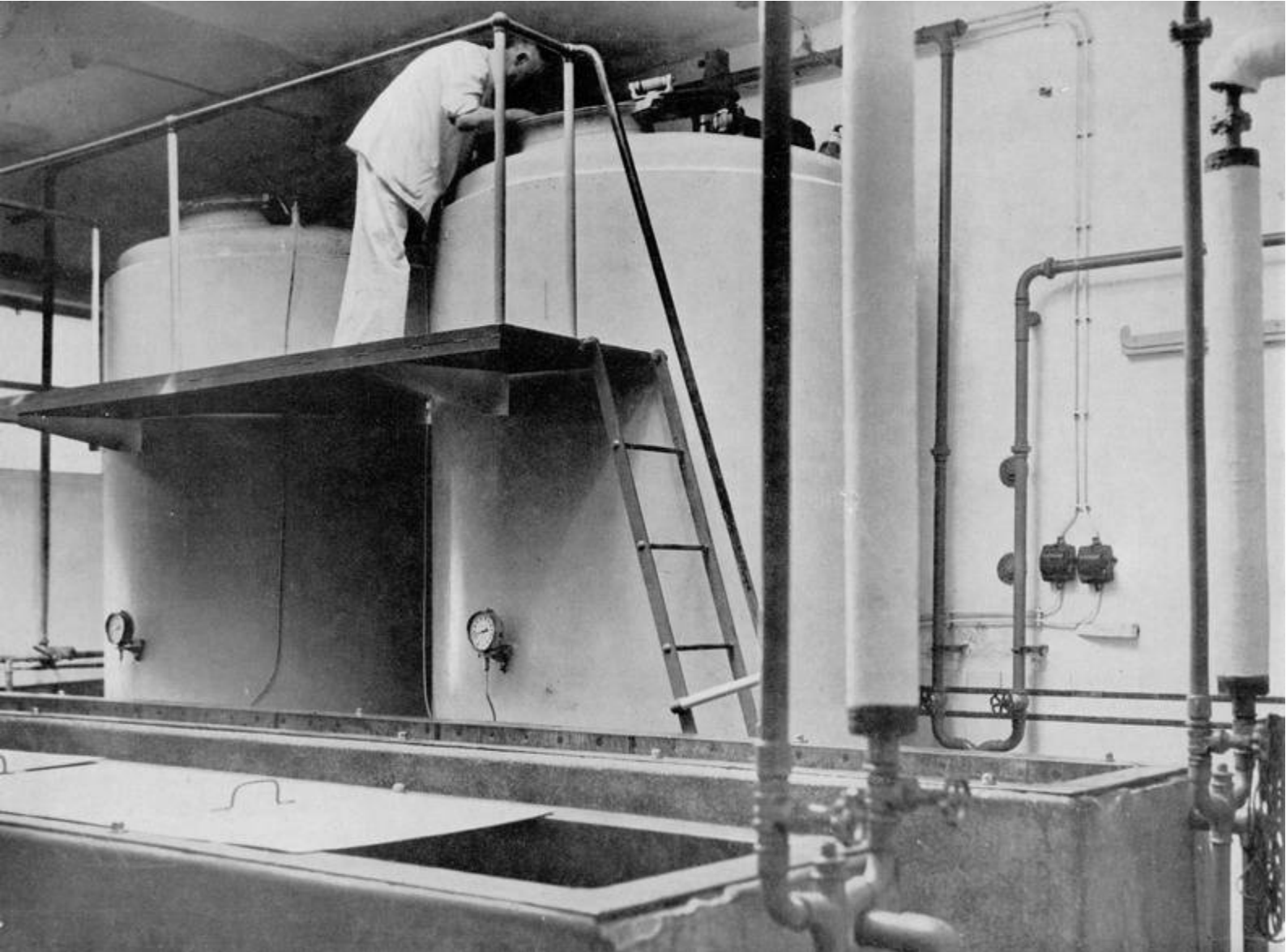

Na de koeling (links) wordt de melk voor verder bewerking in de tanks (rechts) bewaard.

Maar lang blijft zij daar niet; er moet immers boter, kaas en melkproducten van gefabriceerd worden!

Laat ons eerst eens met onze neuzen in de boter vallen. Om te beginnen wordt de melk machinaal ontroomd door middel van centrifuges. Prachtige dingen, die centrifuges: een combinatie van staal en nikkel, een stilleven van hypermoderne kunst. Het zou mogelijk zijn, dat een dichter een lyrischen zang ging wijden aan deze glansglimmende apparaten, hoewel het niet te ontkennen valt, dat hun vorm bij aandachtige beschouwing iets weg heeft van onheil brengende torpedo's...

Doch laat ons niet afdwalen. De aldus verkregen room wordt gepasteuriseerd. U weet van Pasteur? De Fransche bacterioloog, die onder andere de methode uitvond tot het doden van schadelijke kiemen? Eenvoudig, nietwaar, die uitvinding, eigenlijk gemakkelijk! Je verhit den boel maar tot een bepaalde temperatuur en de bacteriën zijn dood... Alleen: je moet maar op het idee komen! Het pasteuriseren te Lutjewinkel geschiedt in roestvrije stalen platenpasteurs, waarop een zelf-registreerende thermometer van het begin tot het eind de temperatuur aangeeft.

De tanks, waarin de room, welke voor boterbereiding bestemd is, wordt aangezuurd

Na de pasteurisatie wordt de room diepgekoeld. Dit geschiedt door middel van een open koeler voor ontluuchting. Hierna wordt de room in een tank gepompt, waarin zij geënt wordt met een reïncultuur van melkzuurbacteriën. Reïncultuur is melk, waarin een bepaalde bacterie overheerschend is, en men verkrijgt haar door kweken. De ondermelk wordt daartoe eenigen tijd verwarmd tot 90 graden, vlug afgekoeld tot 15 à 20 graden. Door deze melk mengt men een hoeveelheid reïncultuur en dan laat men het zaakje een uur of twintig rustig staan. Indien het dan een voldoende zuurheidsgraad blijkt te hebben, kan het gebruikt worden om de room aan te zuren.

Dit proces duurt ongeveer een etmaal.

Dan is de room dik, en geschikt om gekarnd te worden. Het karnen geschiedt in twee groote, teakhouten karntonnen met ingebouwde kneedwalsen.

Na ongeveer veertig minuten zijn de boter en de karnemelk van elkaar gescheiden. De karnemelk wordt afgetapt en weggevoerd, de boter gewasschen, gezouten en gekneed. Het wasschen geschiedt met gekoeld water, dat bacterievrij is; na al deze bewerkingen is de boter gereed om in vaten en pakjes te worden gedaan.

Een der groote karnkneders wordt geledigd.

Ja, het lijkt alles zoo eenvoudig. Als je zoo'n kuip vol heerlijk-geurende substantie ziet staan, dan zeg je nuchter: - zoo, is dāt nu boter?

En als je dan verteld wordt, dat niemand ze met de handen heeft aangeraakt, dat die boter rein en maagdelijk in het papier komt, dan zeg je goedkeurend, dat zooiets toch een heele prestatie is, en dat de techniek toch v e r gaat...

Ja, de techniek gaat ver. Maar het is mij nimmer gelukt, bij het zien van dat heerlijke product, aan techniek te denken. Ik dacht steeds aan den weldadigen smaak, welken versche boter bij mij teweeg brengt, ik dacht aan boerenbrood, dik besmeerd en bovendien belegd met vette kaas... Ik dacht aan frissche jongedochters, blond en blank, aan geurig hooi en landouwen, tintelend onder het gouden zonnelicht... Want de essence van dit alles vindt men in de Holland-sche boter – de boter zooals ze bereid wordt door die diabolische tovenaars te Lutjewinkel...

Op hygiënische wijze worden massale kluiten boter door de botervoormachine op het juiste gewicht verpakt

Toen ik te kijken en te droomen stond bij de machine, welke de boter in kluitjes van kwart-kilogrammen verpakt, kwam de directeur naast mij staan. Vol trots vertelde hij van die wonder-machine, wier grootste afwijking in gewicht niet meer bedraagt dan een kwart gram. Een glanzende machine, punctueel als Jantje Secuur, en die zonder morren per uur duizend kilo boter afweegt en verpakt. Een machine, die maar eventjes negen mille heeft gekost, want goed en goedkoop zijn ook bij de aanschaffing van machines twee verschillende zaken. Zóó enthousiast vertelde hij, dat wij het beiden erg warm kregen en ter afkoeling vluchtten in een koelcel, waar een weldadige temperatuur van vijf graden boven nul heerschte.

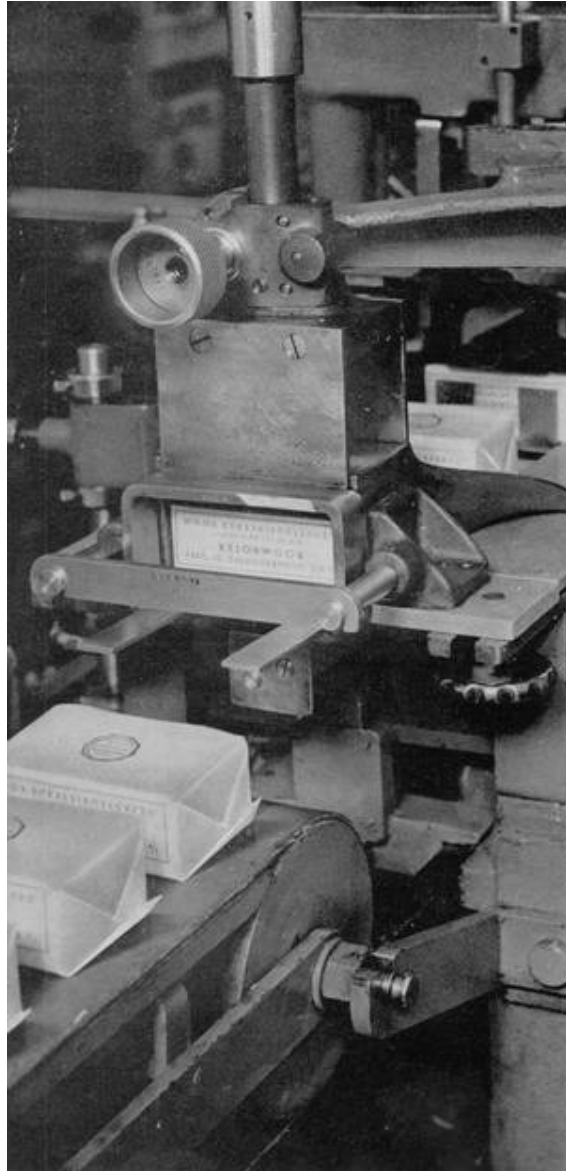
En waar de boter meer op klompjes ijs dan op boter lijkt! Ja, maar die karnemelk, hoor ik U vragen, waar blijft die? Leest U het lijstje van de lekkernijen nog eens na, dan weet U waartoe zij dient. Als roomkarnemelk, meelpap of karnemelk met gort verlaat zij de fabriek. Enorme ketels, verwarmd au bain marie, zoodat aanbranden absoluut buitengesloten is, staan te sudderen met hun voedzamen en pittigen inhoud. Ingenieuze machines met immer-draaiende rollen en banden-zonder-eind slingeren rond de ketels, de flesschen worden aangevoerd, gevuld en van kroonkurken voorzien, zonder dat één man er met zijn handen behoeft aan te komen. En als er karnemelk mocht overblijven, dan is daar altijd nog de boer, die haar steeds gebruiken kan als een uitstekend voermiddel voor het vee. Want weggooien doet men niets in Lutjewinkel...

Van de boter naar de kaas is slechts één stap. Of beter: een heeleboel stappen. Want er is hier een aparte kaasmakerij, eigenlijk een bedrijf opzichzelf. Maar al eer wij daartoe overgaan, leidt onze weg langs een soort monstermachine, een samenstel van ijzer en staal, doch wier innerlijk hermetisch gesloten blijkt.

Uit haar binnenste klinkt geruisch als van een kleine Niagara en dat doet ons vermoeden, dat er wel weer iets gewasschen zal worden.

Werkelijk, het is zoo; het bakbeest blijkt een flesschen-spoelmachine te zijn. Wij treden ootmoedig nader, stellen ons met gepasten eerbied voor aan den witgekleeden organist, die als een geboren virtuoos dit enorme klavier te bespelen weet.

Onophoudelijk grijpen zijn handen een legertje flesschen beet, smerige flesschen, en duwen het in den muil van het monster, die het grinnikend verslindt. Ergens aan den achterkant vormt zich een soort lintworm van glas, helder, doorschijnend glas, en die glanzende lintworm schuift zich op naar de ketels-met-pittigen-inhoud. De glanzende worm verandert in een witte, en verdwijnt in het onbekende...

De andere zijde van de botervormmachine. De nauwkeurig afgepaste boter verlaat de machine

In een onafgebroken rij verlaten de schoongemaakte flessen de enorme reinigingsmachine

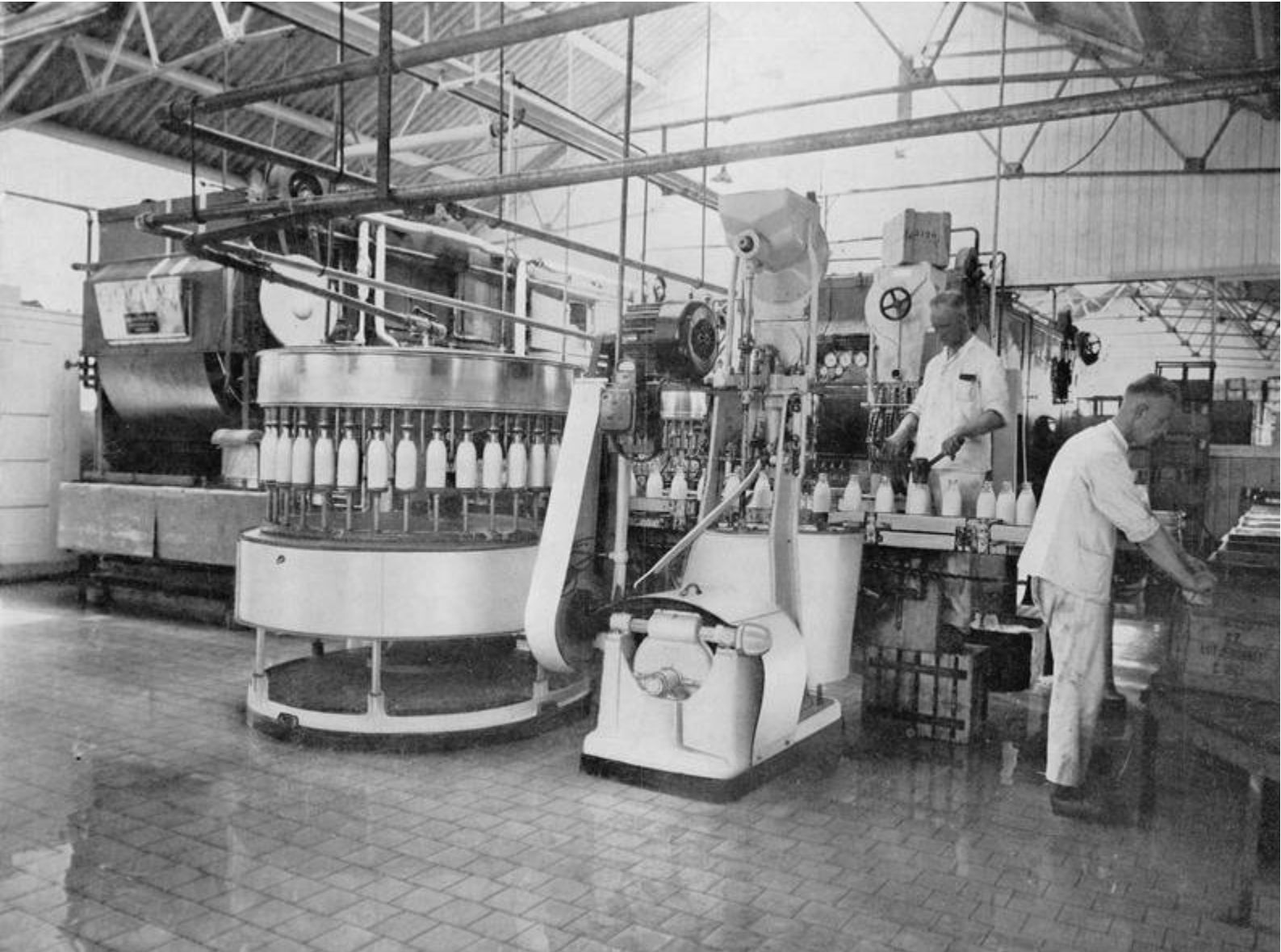
„Verveelt het U nooit, altijd maar flesschenspoelen?“, vraag ik den maestro van dit wonderklavier.

„De dag is zóó om“, meent de man lachend.

Ik kijk hem ongeloovig aan en verwonder mij. Want stelt U zich eens voor: iederen dag weeraan flesschenspoelen en nog eens flesschenspoelen, bijna zeven miljoen flesschen per jaar – is het niet om gaar te worden? Peinzend volgen mijn oogen den stroom vuile flesschen, die onophoudelijk aangevoerd worden, en ik vind een oplossing...

Misschien is deze arbeider een wijsgeer. Misschien ziet hij in de flesschen de verschillende geaardheid der menschen. Want een vuile flesch en een vuile flesch is niet hetzelfde, daar zit veel variatie in. Er zijn flesschen met een dik beschimmelden binnenwand, er zijn flesschen, zóó helder, dat het spoelen onnoodig lijkt... En met een beetje menschenkennis en een vleugje fantasie is het gemakkelijk tot een bepaalde conclusie te komen...

Maar laat ons niet verzinken in het water der veronderstellingen; beschimmeld of helder, iedere flesch krijgt een beurt. Heet sodawater wast alle sporen uit, al meent de man aan de machine, dat het gemakkelijker zou zijn, indien de gebruikers na het ledigen de flesschen even omspoelden.

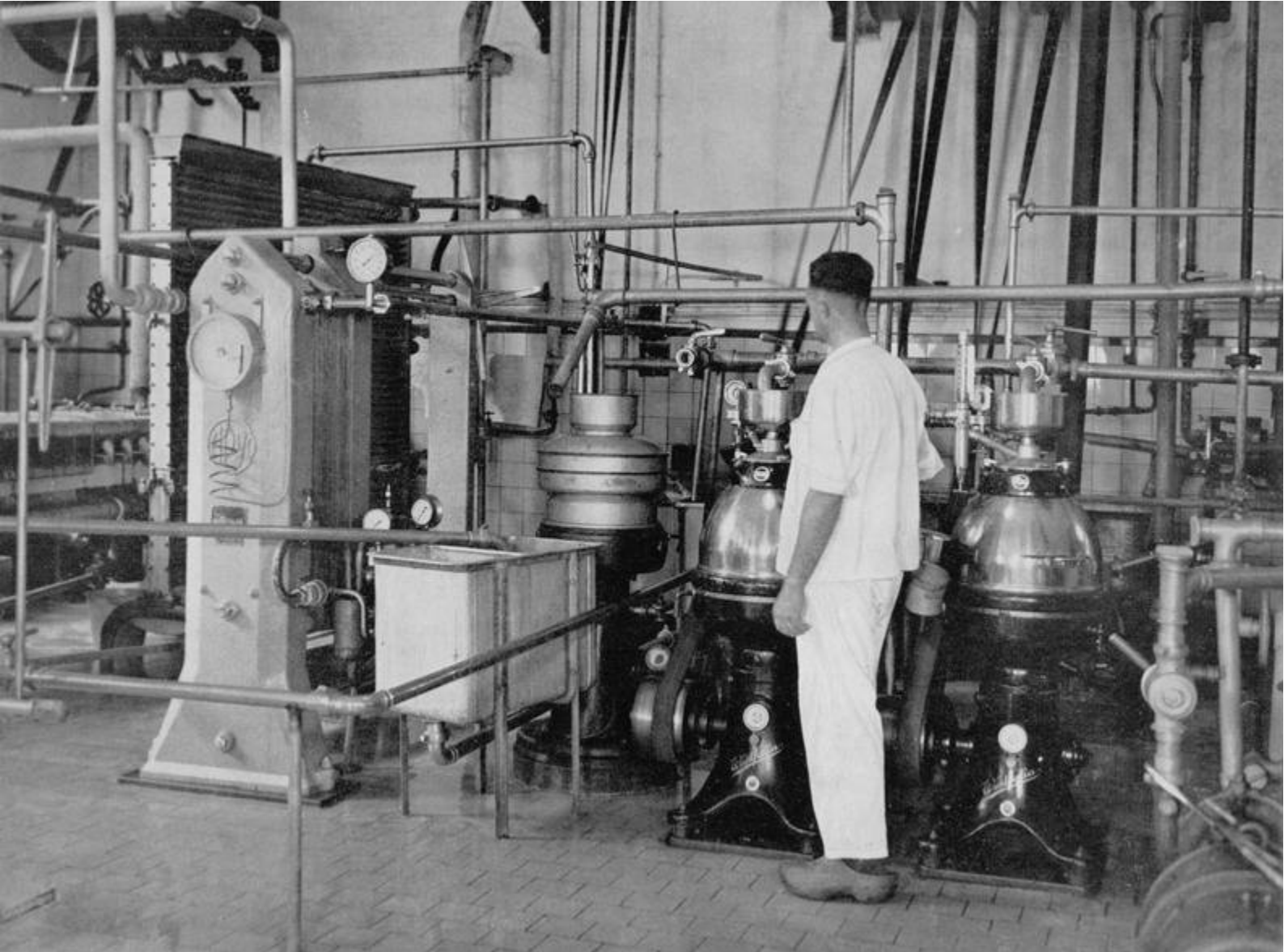

Een afdeling van de melkinrichting waarin de flesschen machinaal gereinigd, gevuld en van kroonkurkafsluitingen worden voorzien.

Wat ik gaarne onderschrijf; want na den maaltijd zet moeder-de-vrouw de borden toch evenmin vuil in de glazenkast?...

Langs een warreling van drijfriemen, langzaam golvend als de baren der zee, die draaien, aldoor maar draaien zonder duizelig te worden, komen wij in de kaasmakerij. Ook hier, evenals in de boterfabriek, heerscht een pijnlijke zinde-lijkheid. Werklieden in schoone, witte overalls schuiven langs mij heen, het lijkt haast of ieder van hen een geheimzinnig bevel ontvangen heeft en zich haast, dat na te komen. Wat het eerst in het oog springt, zijn zes groote kuipen van grenenhout, van binnen bekleed met blinkend staal. Als badkuipen voor reuzen staan ze daar, netjes in het gelid, iedere kuip kan maar eventjes 4.700 liter melk bevatten.

Een juweel van een gezicht, die bakken met melk; een dorado voor schoonheidzoekende dames! Want het is toch algemeen bekend, dat melk een uitstekenden invloed op de teint kan veroorzaken? Ik voor mij zoek dien invloed meer in het inwendig gebruik, doch de salons de beauté zweren bij een melkkuur... Genoeg, wij zullen geen melkmeermin rozig en roomig zien oprijzen uit de blanke golven, wij zullen zien hoe uit de melk de kaas ontstaat.

Het hart van de fabriek: hier ondergaat de melk de noodige voorbereiding

Eerst wordt de melk onderzocht op vet- gehalte, opdat de kaas zal kunnen voldoen aan den eisch, dien de kaascontrôle stelt. Want dat is een eigenaardige geschiedenis met kaas, je moet er beslist kaas van gegeten hebben, om het métier te snappen. Als ik U nu vertel, dat een echte, ouderwetsche 40+ kaas voor de helft uit water bestaat, dan wilt U dat misschien niet gelooven. Maar de overblijvende 50 procent – en daar komt het op aan – moeten voor 40 procent uit vet bestaan! En dit vet moet beslist zuiver en onversneden melkvet zijn! Een kaas met het Rijksmerk 40+ garandeert U, dat 40 % van de droge stof der kaas uit v e t is samengesteld.

De benodigde melk voor de kaasmakerij wordt n i e t gepasteuriseerd. De uitstekende kwaliteit van de aangevoerde melk maakt zulks overbodig en men bereikt hiermede tevens, dat de smaak van de kaas bij het rijpingsproces veel pikanter wordt. En wie van U houdt niet van pikanterie? Goede kaas moet, gelijk oude Bourgogne, een b o u q u e t hebben, de echte fijnproevers van kaas moeten aan den geur kunnen ruiken, uit welke landstreek en van welk jaargetijde zij afkomstig is.

Boven: De voor kaasmaken bestemde melk stroomt in de groote kaasbakken.

Onder: De door de leden aangeleverde melk wordt onderzocht op deugdelijkheid, één der factoren, waarmede bij de betaling der melkgelden rekening wordt gehouden.

Het kaasmaken in een verder stadium: de wrongel wordt in de kaasvaten gestopt (boven) en heeft na het persen den vorm van Edammer kaas aangenomen. De ontstane randen worden afgesneden (beneden)

Links op de foto de pekelbakken, rechts de stellingen met jonge kaas

Enfin, over smaak valt niet te twisten. De melkkuipen stroomen langzaam vol, de melk wordt op temperatuur gebracht door de stoomleiding, die tussen den houten en den stalen bak loopt. Als alles op de juiste temperatuur is, komt er een plechtig moment. De chef-kaasmaker tapt iets uit een vaatje, een geel vocht, en gooit een emmertje daarvan in de melk. Wat dat is? Het is stremsel.

Wat is stremsel? Ik zou eveneens uit een vaatje moeten gaan tappen, een scheikundig vaatje, maar dat zou mij slecht afgaan. Volsta dus met de wetenschap, dat het stremsel een vocht is, afkomstig uit de lebmaag van kalveren. Het blijft dus in de familie. De door leb neergeslagen caseïne ondergaat een scheikundige werking, waardoor de melk „stremt”.

Eigenaardig gezicht is dat. Zoodra het stremsel in de melk komt, gaan twee lange stalen armen langzaam en rhythmisch aan het roeren. Als het stremsel goed met de melk vermengd is, worden de mengarmen stil gezet: de melk staat „in strem”. Als U nu in de kuipen kon kijken, zoudt U een merkwaardig proces kunnen zien. Want er gebeurt wat met de melk, wat vreemds. Het schijnt wel of zij samenklontert, er ontstaat een papperige brei, die na verloop van een half uur aandikt tot de z.g. „wongel”.

Het vocht, dat overblijft, „wei” genaamd, laat men afloopen, en dan is de wrongel gereed om gesneden te worden.

Dat moet U eens zien! Denkt U zich in: zoo’n kolossale kuip, gevuld met een trillende en lillende massa wrongel. Twee arbeiders hanteeren een lang, blinkend stalen mes, overlans en dwars verdeelen zij de massa in rechthoekige hompen. Dan moet de wrongel, nu reeds kaas genaamd, gestopt worden in de vormen – dat zijn ronde kuipjes van teakhout met roestvrije hoepels – en daar blijft de wrongel in staan, tot er een ronde vorm aan te bespeuren valt. Dan wordt de substantie in het kaasdoek gehuld, wederom in de kuipjes gedrukt, waarna alles naar het perslokaal wordt gereden.

Dat persen duurt een uur of drie, vier. In den bodem van de kuipjes zijn gaatjes geboord, door welke het overtollige vocht wegloopt: het is daar een voortdurend sijpelen en druppelen, alsof alle smarten der wereld in die paar uur uitgeveend moeten worden. Is het ergste vocht uitgeperst, dan wordt de kaas uitgepakt, de overtollige randjes worden weggesneden, en de kazen verdwijnen den volgenden morgen in groote kuipen, gevuld met pekel.

Dat pekelpad duurt drie à vier dagen. Maar wie denkt, dat de kaas rustig onder de pekel blijft, vergist zich. Ieder oogenblik zie je een mannetje bezig de kazen een halven slag te keeren. Totdat de kaas voldoende gezouten blijkt en zij in het pekellokaal op stellingen wordt gezet.

Op die stellingen vindt de arme kaas alweer geen rust; iederen dag is het een keeren en wentelen, ik hoor vertellen van halfslag en kwartslag en meer technische termen, waar ik niets van begrijp. Genoeg zij te weten dat de kaas, na een week geregeld om en om te zijn gedraaid, eindelijk eenigszins tot rust komt in het kaaspakhuis.

Heerlijk toeven, in zoo’n gebouw. Een weldadige koele temperatuur, veroorzaakt door een vernuftig ventilatie – systeem, terwijl het gansche pakhuis met dubbele, z.g. Spouwmuren is toebedeeld. Er zweeft een aroma, dat denken doet aan champignons, het ruikt er zooals somtijds een verscholen, vochtige plek in een groot bosch kan ruiken: pittig en melancholisch tegelijk...

En hier zou ik dichtertlijk kunnen worden. Want om zoo’n fabriek te stichten en steeds grooter te maken, moet men iets hebben van den kunstenaar. Om zoo’n inrichting op pooten te zetten, moet men beschikken over een benijdenswaardigen vooruitzienden blik. Verwonderd ging ik die paar dagen van zaal tot zaal en werd getroffen door de energie en den ondernemingsgeest, die spraken vanuit het kleinste apparaatje tot de gigantische machines toe.

Och ja, nog veel meer zou ik U kunnen vertellen: ik zou U kunnen leiden langs de machinekamer, waar dezelfde drang tot reinheid heerscht als in de fabrieksruimten; ik zou U tot in de finesses kunnen vertellen hoe de chocolade ontstaat en de voedzame karnemelksche pap; ik zou U kunnen leiden door het laboratorium, waar witgejaste mannen als moderne Dokters Faust simsalabim en hocus-pocus spelen met retorten en kolven en reageerbuisen, en waar het goede van het kwade gescheiden wordt – zooals dat behoort...

Links: het onderzoeken van de melk op vuilgehalte, waartoe zij door zuivere watten gezeefd wordt. Rechts: een onderdeel van het bepalen van het vetgehalte van de melk, het z.g. centrifugeeren

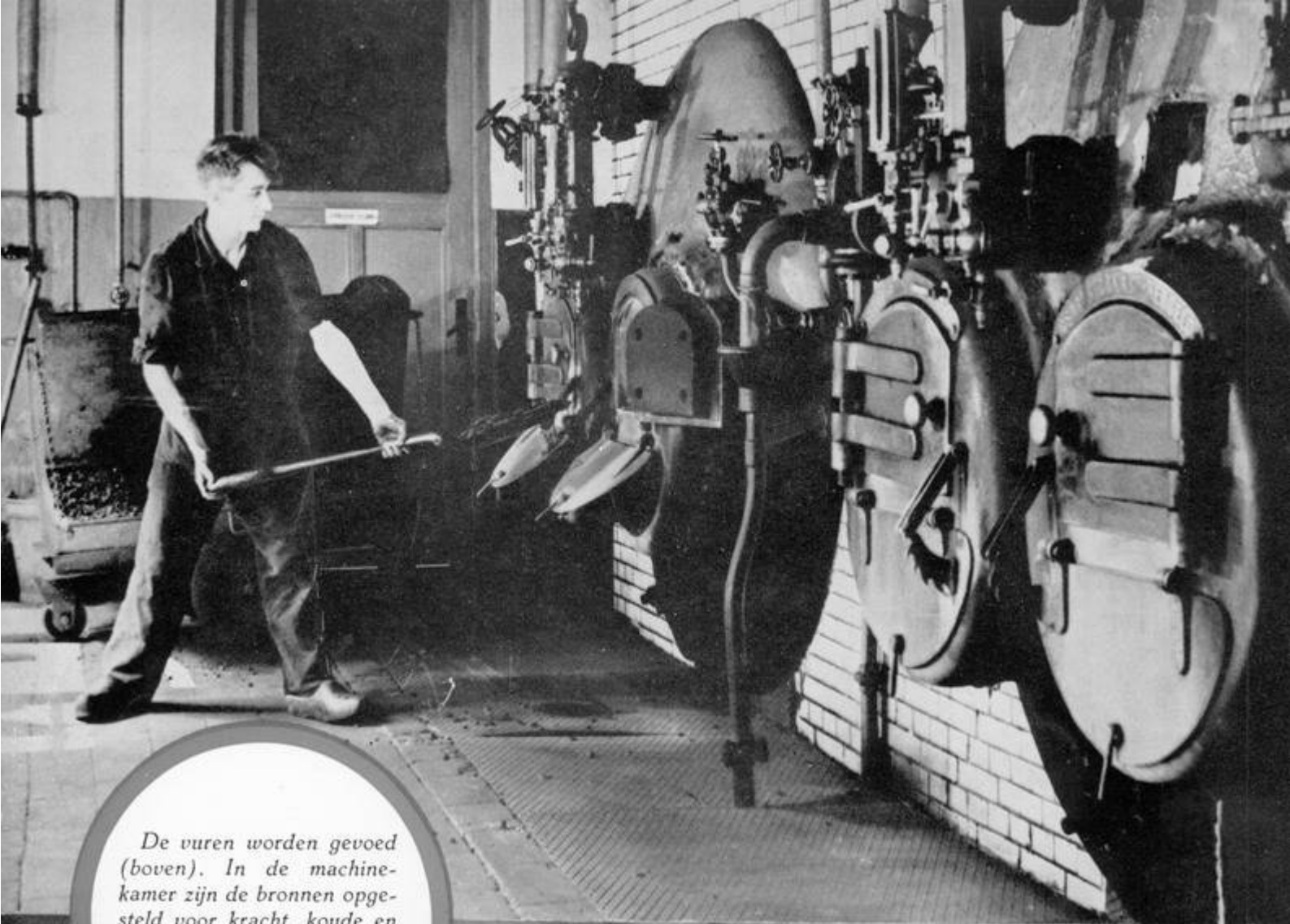
Nog vier opnamen uit het laboratorium. Op de eerste foto het bepalen van het vetgehalte. Daaronder microscopisch onderzoek op uiergebreken.

Op de rechterfoto is een laborant bezig op een gevoelige balans kleine hoeveelheden van een der producten af te wegen ter nadere bepaling van het vet- en vochtgehalte.

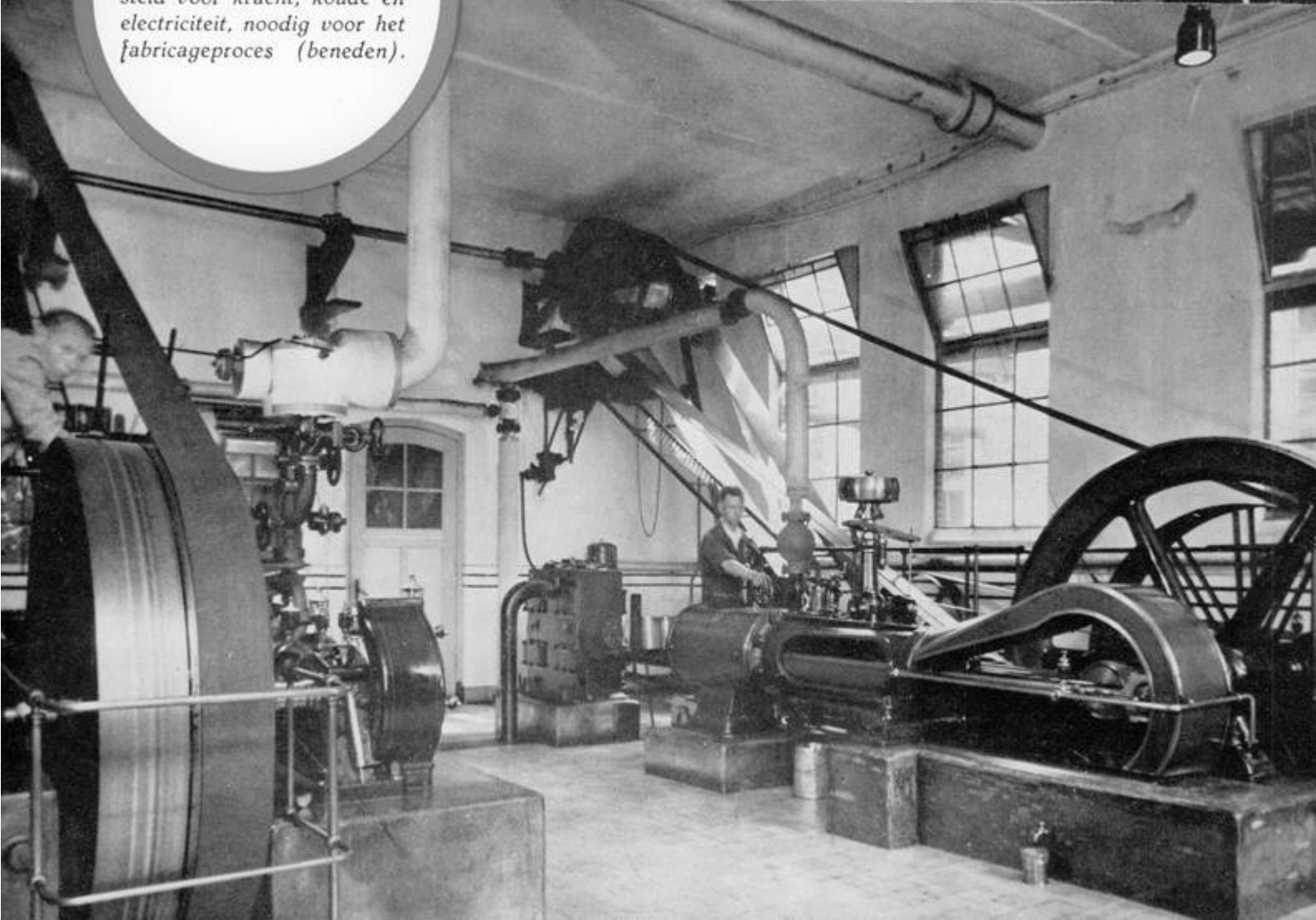
Doch laat ik dat niet doen. Want mijn belangstelling gaat meer uit naar de mannen, die den stoot gegeven hebben tot het stichten van deze unieke zuivelfabriek. Want wat wij tot heden gezien hebben, is slechts het g e v o l g. En een verstandig mensch, zooals U en ik, stellen meer belang in de bloedwarme o o r z a a k.

Laat ons tot die verborgen bron afdalen.

*De vuren worden gevoed
(boven). In de machine-
kamer zijn de bronnen opge-
steld voor kracht, koude en
electriciteit, noodig voor het
fabricageproces (beneden).*

25

EEN ZILVEREN ZUIVEL-COÖPERATIE

WETT.

GED.

Wettig gedeponeerd handelsmerk, waaronder de producten in het binnenland worden verkocht.

COOP:ZUIVELFABRIEK
WEST-FRIESLAND
••• TE LUTJEWINKEL •••

ANNO ^{HET} BESTUUR 1916

J^M. BLAAUBOER K^Z VOORZITTER

J. B. WILKEN. VICE-VOORZITTER

D. V. D. STOK. PENNINGMEESTER

J. STAMMES.

K. BLAAUBOER.

S. SPAANS.

C. MEURS.

S. OVER.

J^B. SPAANS. SECRETARIS

D. GROS
ARCHITECT

De Handen Ineen!

Zoo zit ik weer in het privé-kantoor, en tegenover mij zit de heer Blaauboer, de voorzitter van de Coöperatieve Zuivelfabriek „West-Friesland” te Lutjewinkel. De heer Blaauboer blijkt een stevige vijftiger, grijs en met een bruin-verweerd gezicht. ‘n Man, de eenvoud in persoon, met een klein borstelsnorretje en een paar doordringende oogen. Over zijn wezen ligt een mengelmoes van idealisme en practischen zin, zijn gebaren zijn rustig en beheerscht. Ongetwijfeld een man, die eerst denkt eer hij spreekt, en dan nog voorzichtig...

Je zit er als interviewer altijd even mee: hoe zal ik het slachtoffer aanpakken? En als de heer Blaauboer nog opmerkt, niet al te veel tijd te hebben en midden in den hooi-oogst te zitten, vat ik de koe maar stevig bij de horens en val met de deur in huis:

„Meneer Blaauboer, U moet mij een heeleboel vertellen! Het interesseert me niet wat U al of niet interesseert, het kan me niets schelen wat U in Uw vrije tijd doet of hoe U bijvoorbeeld over de mode denkt – maar ik wil van U weten wàt U bezielde, toen U op het idée kwam van een coöperatieve zuivelfabriek”.

„Dat wil ik heel graag vertellen”, zegt Blaauboer, want het is om zoo te zeggen mijn leven. Welnu, ik ben boer en daar ben ik trotsch op. Ik houd van mijn werk en van mijn collega’s, het boerenvak is het mooiste dat ik ken... Ofschoon U nou niet denken moet, dat alles ideaal is, of dat er niets te verbeteren valt – verre van dat. Maar we gaan steeds vooruit, dat is de hoofdzaak”.

Blaauboer steekt een sigaar op, blaast waardeerend den rook weg en vervolgt: „Kijk ‘es, zoo’n vijf-en-twintig jaar geleden was de toestand niet zooals nu. Ik bedoel: we wisten te weinig. Te weinig van ons bedrijf, te weinig van de mogelijkheden betreffende onze producten. Ik voelde dat sterk, en liet me op m’n twee-en-twintigste jaar inschrijven voor een cursus op de Rijkslandbouw – Winteravondschool te Schagen”.

„Was dat gewoonte?”

„Feitelijk niet. De meeste cursisten waren jongelui, want een boer gaat op z'n twee-en-twintigste meestal niet meer studeren... Enfin, ik deed 't. En toen ik van de school kwam, had ik het gevoel: wat jammer, dat niet al die boeren zoo'n cursus gaan volgen! Want den meesten menschen ontbreekt het niet aan goeden wil, maar wel aan parate kennis. Enfin, die school had iets in mij wakker geschud. Ik begon te gevoelen, dat er over 't algemeen tamelijk willekeurig met ons werd omgesprongen, en dat er van ons product veel meer terecht zou kunnen komen dan tot dusver”.

Jb. Spaans †

D. v.d. Stok

„Bijvoorbeeld?”

„Bijvoorbeeld met de melk. Er bestonden een paar kleine zuivelfabriekjes, maar die haalden nooit het volle rendement uit de melk, zooals dat wel zou kunnen. En voorts waren we overgeleverd aan de willekeur van de speculatieve fabrieken, die wel o v e r ons handelden, doch z o n d e r ons. Om kort te gaan: ik ging op excursie. Ik trok naar Friesland en zag, dat er voor ons, boeren, betere mogelijkheden waren weggelegd. Maar we moesten bij elkaar komen en de handen ineen slaan”.

„En U zat niet stil?”...

„Dat kan je denken! Ik besprak iederen keer als ik mijn collega's ontmoette, den toestand. En – ik kreeg willig gehoor. De tijd bleek er rijp voor te zijn, het hing om zoo te zeggen, in de lucht”.

„En de vonk sprong over?”

„Ja”, zegt Blaauboer, „als U 't zoo noemen wil...” Peinzend kijkt hij me aan en vervolgt:

„Ja wis, de vonk sprong over. En op een Donderdag van Maart in het jaar 1915, _ toen ik in het café „De Beurs” in Schagen kwam, ontmoette ik daar Jb. Spaans en D. van der Stok. We praatten een beetje over koetjes en kalfjes – en opeens spraken we over een coöperatieve zuivelfabriek”.

„En de heeren werden het eens?”

„Volkomen. Veertien dagen na dato hielden we reeds een vergadering te Barsingerhorn met de besturen van acht kleine fabriekjes, waar een studiec ommissie benoemd werd, bestaande uit Jb. Spaans, Van der Stok, J. B. Wilken, S. Spaans en Uw dienaar...

Deze commissie stelde een rapport samen, waarna op de eerstvolgende vergadering de fabrieken te Lutjewinkel, Nieuwe Niedorp en De Nes definitief tot toetreding besloten”.

„Dat was al wat!”

„Dat was wat, maar lang niet alles. Enfin, we schreven drie vergaderingen uit. En wel te Nieuwe Niedorp, Winkel en Barsingerhorn. Ik voerde het woord, met gevolg, dat 193 veehouders, melkende tezamen 1198 koeien, zich moreel verbonden als lid toe te treden. Er werd een voorlopig bestuur gevormd, te weten de heeren Jb. Spaans, D. van der Stok, S. Over, S. Spaans, J. B. Wilken, K. Blaauboer, J. Stammes, C. Meurs, en mijn persoon. Statuten en Huishoudelijk Reglement werden vastgesteld, het ledenregister geteekend – en zoo werd de vereeniging definitief opgericht”.

„En toen kon er begonnen worden!”

Blaauboer glimlacht. „Ja, toen kon er begonnen worden. Maar wie een zuivelfabriek wil bouwen, moet er het geld voor hebben. En dat hadden we nog niet. Wát we hadden, was enthousiasme; we wilden de verheffing van den boerenstand en we wilden niet uitgebuit worden...”

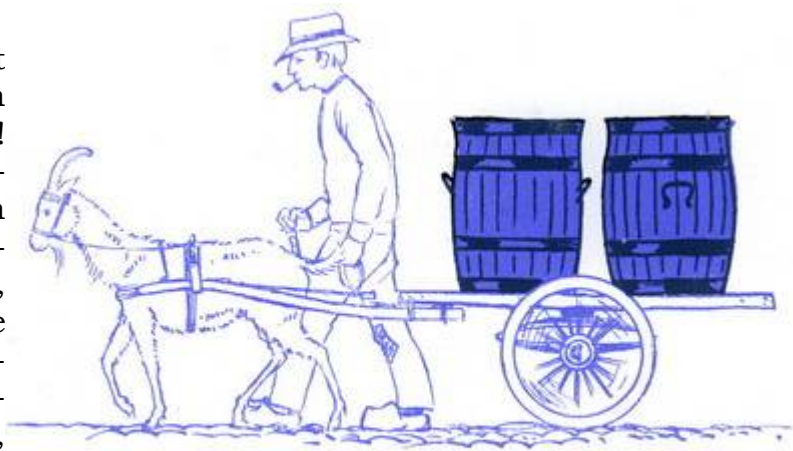
„En daarom werd de coöperatieve vorm gekozen?” „Van k i e z e n was feitelijk geen sprake. Toen wij besloten tot het stichten van een zuivelfabriek, was het vanzelfsprekend, dat deze coöperatief beheerd , moest worden. Dat is nimmer een kwestie geweest, daar waren we het allen gloeiend over eens,,

„Maar het geld?”, waag ik.

„Tja, het geld”, herhaalt Blaauboer. „Dat werd me een geschiedenis. Ik zal U niet lastig vallen met het complex van moeilijkheden, dat wij te doorworstelen hadden, voor de eerste spade in den grond gestoken kon worden; dat is een roman apart... Een kwestie van beteekenis was bovendien: moesten die kleine fabriekjes schadeloos gesteld worden? Wij besloten van niet. Maar achteraf was het misschien beter geweest het wèl te doen... Enfin, na veel schrijven en wrijven kregen wij het geld bijeen en kon er met den bouw begonnen worden.

„En dat ging vlot?”

„Betrekkelijk. U moet niet vergeten: we zaten in den tijd van den Wereldoorlog! De materiaalprijzen sprongen bij den dag omhoog, en er is héél wat stuurmanskunst toe noodig geweest, den bouw zonder tè erge stagnatie te doen geschieden. Gelukkig wist de architect, de heer D. Gros, zóó te manoeuvreren, dat alles zonder te erge kleeerscheuren is afgeloopen.

Vijf-en-twintig jaar geleden werd de melk nog op primitieve wagentjes, bespannen met honden of bokken naar de fabriek gebracht.

Maar als wij geweten hadden dat de heele zaak, zooals die reilde en zeilde, op f 270.000 zou zijn gekomen, hadden wij ons vermoedelijk nog wel eens achter het oor gekrabd...”

„En toen ging de boel aan ‘t draaien?”

„Inderdaad. Eerst kregen we de vraag, hoe we aan een geschikten directeur konden komen. Want dat viel niet mee. We plaatsten advertenties in de bladen, en op een gegeven moment zaten we met twintig sollicitanten. Doe daar maar ‘es een keus uit! Nu had het bestuur zich op het standpunt gesteld, dat onze directeur een man van ervaring moest zijn, waar we ons volkomen op konden verlaten. Zoo viel er een aantal af, zoodat we ten slotte een drietal overhielden, dat ons geschikt leek. En uit dat drietal kozen we P. Jensma, die directeur was van een zuivelfabriek te Uitwellingerga in Friesland”.

„En die keus was goed, mijnheer Blaauboer?”

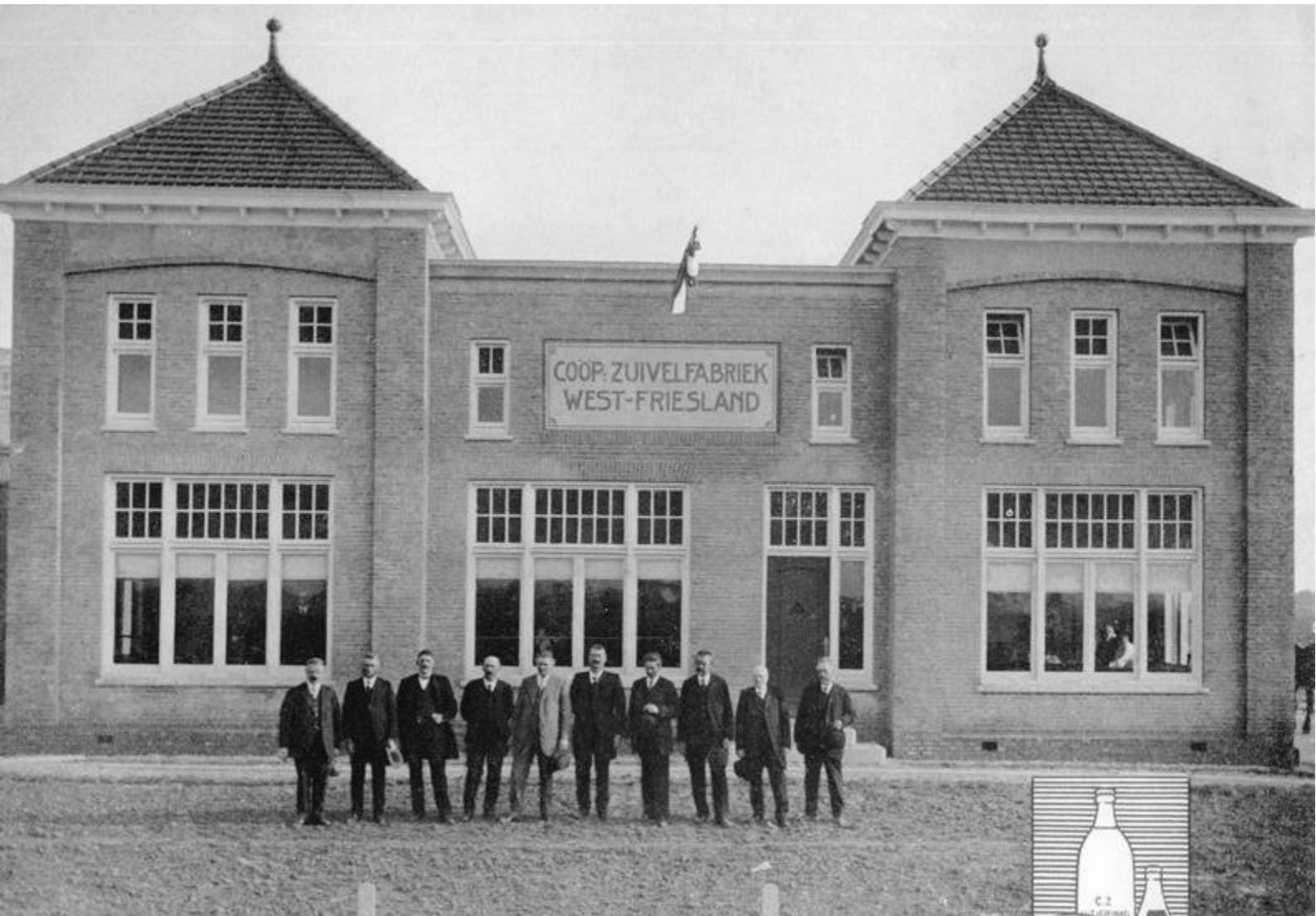
„Uitstekend! Ik kan me niet indenken, dat we een beteren man hadden kunnen krijgen. En dat we het getroffen hadden, bewees de eerste dag de beste reeds”.

Blaauboer glimlacht, en ik vraag nieuwsgierig, wat er dien bewusten eersten dag gepasseerd is.

„Wel, den 26en September 1916 had de feestelijke opening van de fabriek plaats. Er was veel volk, de meeste leden waren met hun dames aanwezig, en de vlag wapperde van den schoorsteen. Er werd veel en zwaar en hartelijk gespeecht en ik deed niet onder voor de andere sprekers met het betuigen van mijn hulde en dank aan de medewerkers, waarbij ik mij vooral richtte tot de heeren Van der Meer en Dijkstra, directeurs van bestaande fabrieken, die ons met raad en daad hadden bijgestaan. Het groote gezelschap maakte een omgengang door de fabriek, de fotograaf deed zijn best, en daarna vereenigden bestuur, directeur en gasten zich aan een feestmaaltijd ten huize van den heer Kroon. U begrijpt, dat ook daar de sluizen der welsprekendheid niet gesloten bleven. Het feest had een geanimeerd verloop en voldaan togen wij in den avond huiswaarts”.

Blaauboer trekt aan zijn sigaar en vervolgt : „Maar den volgenden dag Dien avond werd voor het eerst de melk aangevoerd, ik zal het nooit vergeten. Zóó straalt de fabriek in een volle glorie van licht – plotseling is alles donker! Een defect aan de electrische leiding! Inderhaast wordt een noodverlichting van carbidlampen en oliepitjes ontstoken, welke de hooge ruimten hullen in een fantastischen gloed. Spookachtig dwalen de arbeiders door de lokalen, het zijn net schimmen uit een griezelig sprookje...

Maar tusschen die schimmen beweegt zich een man in een lange, witte jas: Jensma, de directeur. Forsch klinkt zijn stem boven het gedaver van de ledige melkbussen, een kapitein, die te bevelen weet, een geboren leider! Hier en daar geeft een lamp den geest, het wordt steeds duisterder en triester, maar Jensma is overal tegelijk. Hij verdeelt het werk, vuurt de mannen aan en eindelijk, ‘s avonds tien uur, wordt de laatste bus geledigd, de melk weggezogen, opgepompt, gekoeld en opgeborgen in het veilige koellokaal...”

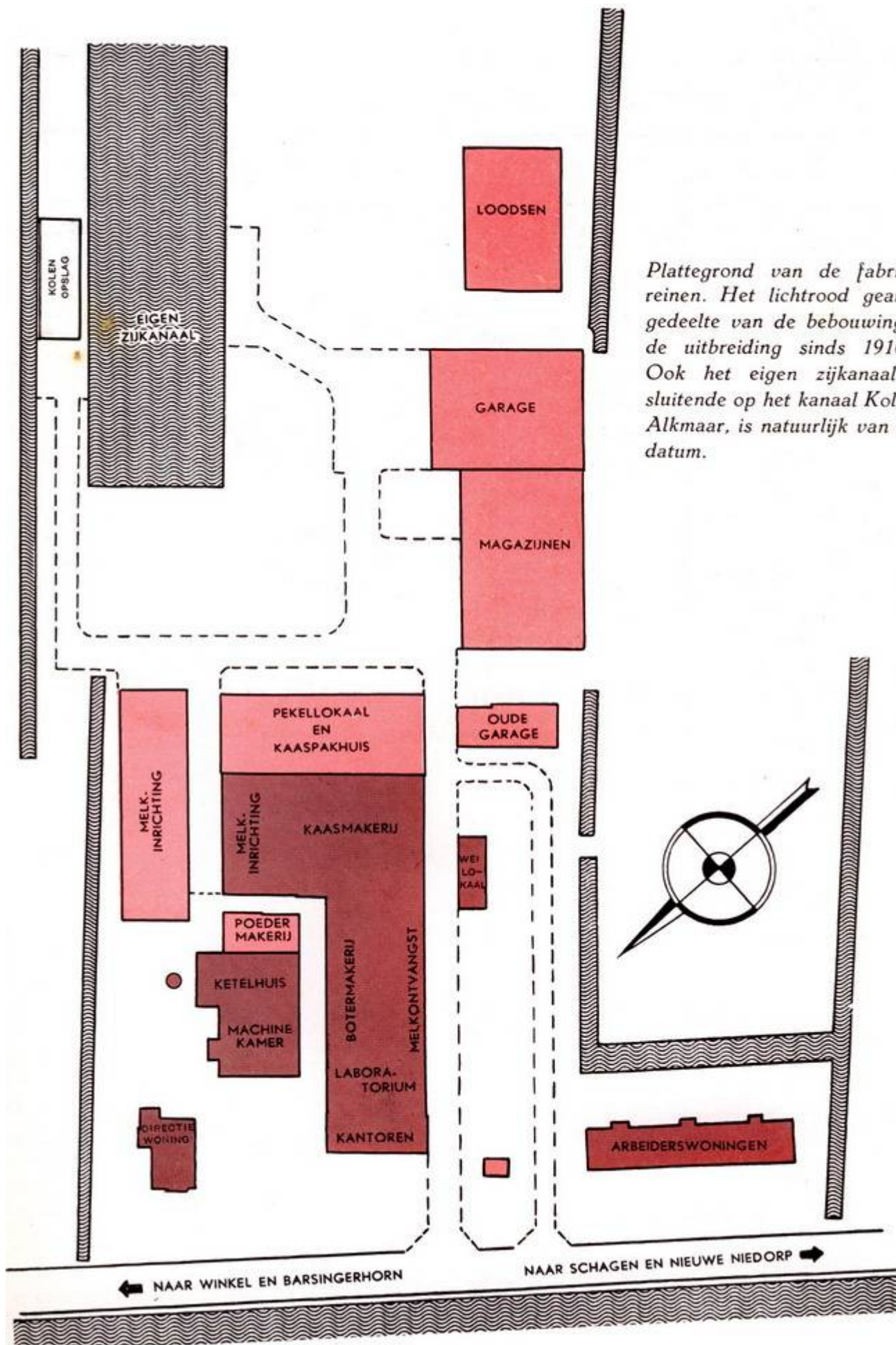

Een foto uit het archief. Het toenmalige bestuur en den directeur gekiekt voor het kantoorgebouw op den dag van de opening.

„En de directeur had het pleit gewonnen”.

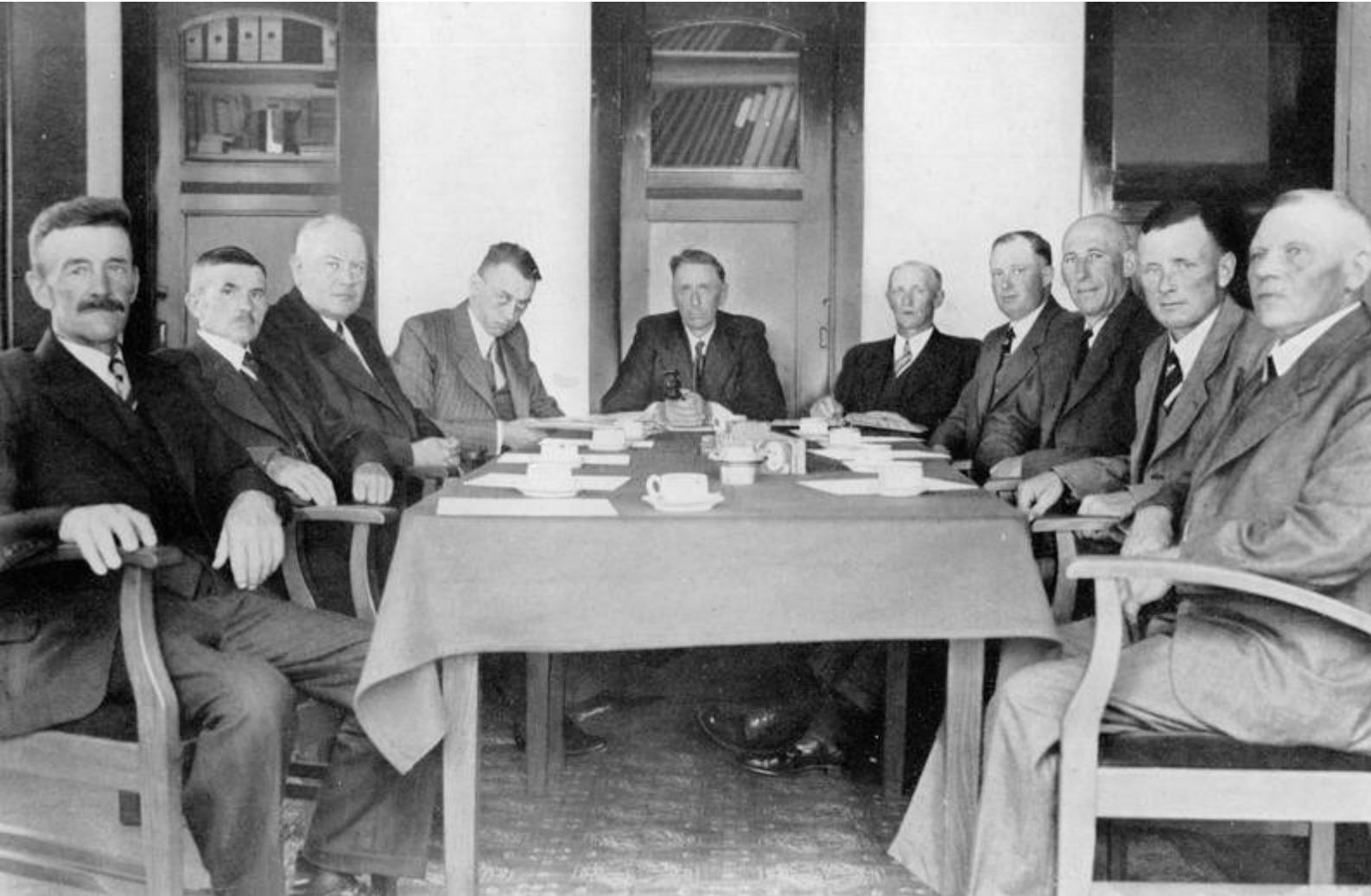
„Volkomen. We hebben aan hem een uitstekenden beheerder gehad, vooral in de moeilijke oorlogsjaren. Hooge prijzen van alle materialen, schaarschte, gebrek aan brandstof, ja wat niet al. De steenkool kwam zóó mondjesmaat, dat wij besloten het gruis van de gasfabrieken op te koopen, de vuren te laten veranderen, zoodat een sterke, heete luchtstroom onder het vuur werd geblazen – en wij waren een tijdje uit den brand. Nóg nijpender werd de toestand, toen wij bijkans geen steenkool meer konden bemachtigen. Wij kochten 300 kubieke meter turf en stookten. De turf raakte op, wij sloegen honderdduizend takkebossen in, en telden voor iederen takkebos acht centen neer...” „En stookten”, vul ik aan.

„Inderdaad. Maar als U denkt, dat we alleen met materieele moeilijkheden te kampen hadden, dan hebt U ’t mis. Daar hadden wij bijvoorbeeld de besognes met onze leden. Het was, evenals nu, den leden verboden zooveel boter van de fabriek te betrekken als zij meenden noodig te hebben. De directeur hield daar streng de hand aan, hij was een man van zijn plicht. Maar wij, bestuurders, besloten op een keer tegen het advies van Jensma in, toch drie kilogram boter per week als maximum aan de leden te verstrekken. Het gevolg was al heel vlug een sommatie van het Rijksbureau van boter, ons direct aan de distributiekwantums te houden, daar anders oogenblikkelijk de aanvoer van steenkool zou worden stopgezet.

Plattegrond van de fabrieksterreinen. Het lichtrood gearceerde gedeelte van de bebouwing geeft de uitbreiding sinds 1916 aan. Ook het eigen zijkanaal, aansluitende op het kanaal Kolhorn—Alkmaar, is natuurlijk van lateren datum.

Over- leden	Naam	Woonplaats	Bestuurslid				Aantal jaren	Opmerkingen
			van	tot	van	tot		
	Jm. Blaauboer	Schagen	1916				25	25 jaar voorz.
	J. B. Wilken	N. Niedorp	1916	1.5.'18			2	
	D. v. d. Stok	N. Niedorp	1916	1.5.'29			13	6 j. vice-voorz.
†	J. Stammes	N. Niedorp	1916	1.5.'20			4	
†	K. Blaauboer	Schagen	1916	1.5.'22			6	
†	S. Spaans	Barsingerhorn	1916	1.5.'24			8	2 j. vice-voorz.
†	C. Meurs	Winkel	1916	1.5.'17			1	
†	S. Over	Lutjewinkel	1916	1.5.'25			9	
†	Jc. Spaans	Lutjewinkel	1916	1.5.'25			9	9 jaar secr.
†	P. Strijker	Winkel	1.5.'17	1.5.'23			6	
	A. Winkel	N. Niedorp	1.5.'18	1.5.'38			20	13 j. vice-voorz.
	Jc. de Vries	N. Niedorp	1.5.'20	1.5.'25			5	
	D. P. Timmerman	Schagen	1.5.'22	1.5.'30	1.5.'33		16	4 j. vice-voorz.
	D. Brugman Jbz.	Lutjewinkel	1.5.'23				18	16 jaar secr.
	J. Th. Broersma	Barsingerhorn	1.5.'25	1.5.'29			4	
†	K. Over	Lutjewinkel	1.5.'25	1.5.'28			3	
	D. v. d. Oord	Barsingerhorn	1.5.'25	1.5.'30			5	
	Jc. Kooy Cz.	N. Niedorp	1.5.'25	1.5.'28	1.5.'35	1.5.'39	7	
†	G. Stuy	Lutjewinkel	1.5.'28	1.5.'30			2	
	A. Vethman	N. Niedorp	1.5.'28	1.5.'29			1	
	K. Wit	St. Maarten	1.5.'29	1.5.'34			5	
	P. Zwagerman	N. Niedorp	1.5.'29	1.5.'34			5	
	K. v. d. Oord	O. Niedorp	1.5.'29	1.5.'33			4	
	H. C. Kooy	Harenkarspel	1.5.'30	1.5.'35	1.5.'39		7	
	C. Boekel	Wieringerwaard	1.5.'30	1.5.'35			5	
	J. de Veer	Lutjewinkel	1.5.'30	1.5.'33			3	
	J. Zijp	N. Niedorp	1.5.'33	1.5.'38	1.5.'39		7	
†	D. Hoogland	Schagerwaard	1.5.'34	1.5.'35			1	
	K. Meurs	Winkel	1.5.'34	1.5.'39			5	
	K. Reijne	Barsingerhorn	1.5.'35	1.5.'40			5	
	J. Swaan	Schagerwaard	1.5.'35	1.5.'40			5	
	M. Bakker	Wieringen	1.5.'38				3	
	H. Nobel	Barsingerhorn	1.5.'38				3	
	C. Lakeman	O. Niedorp	1.5.'40				1	
	C. Francis	Harenkarspel	1.5.'40				1	
Directeuren vanaf oprichting tot heden								
†	P. Jensma		1916	17.1'34			18	
	G. Nes		1934				7	

Het tegenwoordige bestuur: v.l.n.r. H. Nobel, C. Francis, D.P. Timmerman (vise-voorz.), G. Nes (directeur), Jm. Blaauboer (voorz.), D. Brugman (secr.) H.C. Kooij, J. Zijp, C. Lakeman en M. Bakker.

En als klap op den vuurpijl kwam daaroverheen de bedreiging, dat eventueel nog overgegaan kon worden tot inbeslagname van de koeien... Wij schrokken ons blauw, dat begrijpt U...”

„En het bestuur haalde bakzeil?”

„Natuurlijk! Maatregelen en bepalingen zijn er nu eenmaal om nagekomen te worden. Maar wij waren jong en onervaren en wenschten de moeilijkheden met de leden te omzeilen. Enfin, onze directeur werd naar de heeren afgevaardigd en hij knapte dat zaakje netjes voor ons op”.

„En de fabriek was gered”.

„Ja, op dat moment wel. Ofschoon U niet moet denken, dat de Wereldoorlog geen andere moeilijkheden met zich bracht. Neem bijvoorbeeld eens onzen kaas-verkoop. De kaas, die geregeld verkocht werd door de heeren Stammes en Over, moest plotseling op hoog bevel geleverd worden aan de Rijkspakhuizen. Door dezen maatregel werd het normale zakendoen volkomen ontwricht. Het was te voorzien dat, als de oorlog voorbij zou zijn, de buitenlandsche handel gelegenheid zou krijgen zich te ontwikkelen, en dat de strijd om de klanten zou worden afgeschoven op den rug van den boer...

Administratie en boekhouding bedienen zich van moderne mechanische kantoormachines. Een kijkje in een der kantoorlokalen. Inzet; de onlangs overleden boekhouder, de heer C. Koorn.

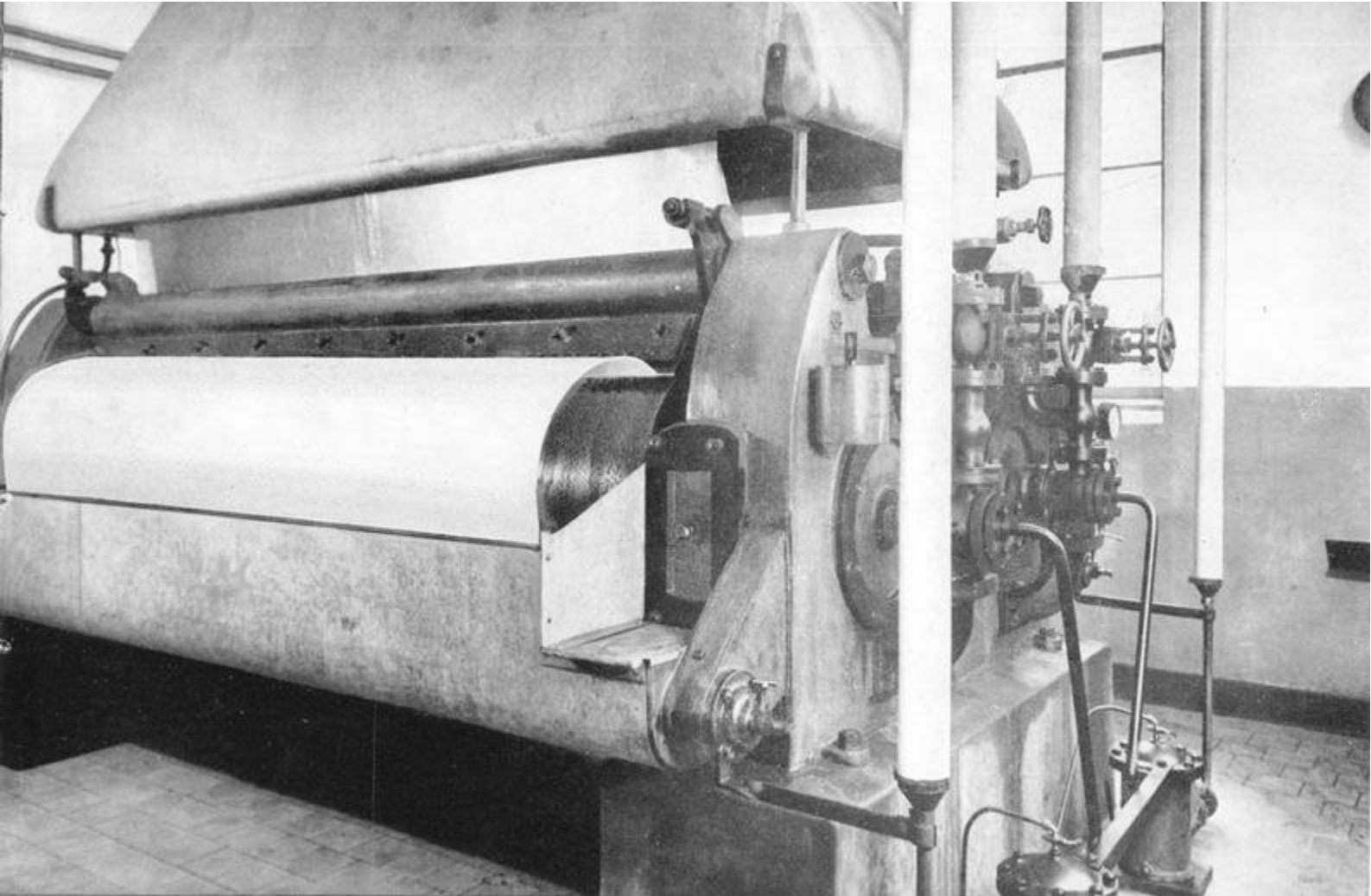
„En het bestuur zon op maatregelen?”

„Da's wis! Friesland had in dien tijd een Export-vereeniging, waar veertig fabrieken bij aangesloten waren. Wij deden wat de Friezen hadden gedaan, en richtten een Export-vereeniging op, waar zeven groote fabrieken zich bij aansloten. Maar het bleek al gauw, dat de tijd voor een groote Export-vereeniging lang niet rijp was in Noord-Holland. De antipathie, welke deze zaak bij een groot deel van den boerenstand heeft ontmoet, en die aangeblazen werd door allen, wier belangen met den bloei der Export-vereeniging niet gediend waren, was oorzaak, dat dit initiatief op een mislukking is uitgelopen”.

Blaauboer staat op van zijn stoel en komt aandragen met een uit de hand geschreven gedicht van niet minder dan twintig coupletten.

„Hierzoo, hier heeft U de heele geschiedenis op rijm”, zegt hij oolijk.

Ik lees het gedicht door: het is de lyrische ontboezeming van Joh. Van der Klooster uit Winkel, die in twintig vaerzen de ontwikkeling van de zuivelfabriek heeft bezongen. Na verteld te hebben, waarom de Export-vereeniging werd opgericht:

Een der melkpoedermachines: gelijk een vel papier komt de gedroogde melk te voorschijn, waarna het tot poeder vermalen wordt.

*Maar zie, zoo als 't gewoonlijk gaat,
Wanneer het gaat voorspoedig,
Blijft men niet licht in den ouden staat,
En wordt men overmoedig.
Zoo zou het ook „West-Friesland” gaan,
Nog hooger wou ze stijgen,
Den zuivel exporteeren gaan,
Om nog meer geld te krijgen...*

komt de dichter met zijn bedenkingen aandragen:

*Het doel was goed, maar zou 't wel gaan,
Maar men zou spoedig leeren,
Waar men zelf niet aan 't roer kon staan,
Maar afhankelijk was van and're heeren,
Die goed bekend in buitenland,
Den zuivel gingen verkoopen,
't Niet altijd ging den goeden kant.
Zooals men het mocht hopen.*

Des dichters twijfel wordt dan bewaarheid in den volgende „song”:

*Dat was voorwaar een leelijk ding,
En schokte het vertrouwen,
In de Export-vereeniging,
Om langer vol te houwen.*

*Ze werd dan ook na korten tijd
Door een tweetal reeds geschonden,
En na een moeilijken strijd,
Geheel en al ontbonden.*

Edoch, onze poëet blijft niet zitten jammeren aan den poel van zijn verdriet. Hoopvol besluit hij:

*Zoo stond „West-Friesland” voor ‘t geval,
Al mocht men het betreuren,
De beste stuurlui staan aan wal,
Dat ziet men vaak gebeuren.
Maar waar de toekomst duister is,
Daar kan men zich mee troosten,
Er is toch altijd kans op licht,
En daagt het in het Oosten”.*

„Ja , zegt Blaauboer, „dat waren tijden! We zijn de moeilijkheden glansrijk te boven gekomen, de „kans op licht” hebben wij aangegrepen, met als gevolg, dat wij op het oogenblik het volle vertrouwen bezitten van al onze leden. En dat onze collega’s in deze streek inzien, dat de fabriek te Lutjewinkel een van de sterkste zaken is, blijkt wel uit de geregelde toename van het ledental.

In het eerste boekjaar, 1917/18, bedroeg dit 193, terwijl wij momenteel de 400 ver gepasseerd zijn en in totaal de melk van ruim 700 boeren verwerken. Had-den wij geen afspraak met het Gemeentebestuur van Wieringermeer om uit dat gebied voorloopig geen leden in te schrijven, dan zou ons ledental ongetwijfeld belangrijk hoger zijn”.

Inderdaad: een prestatie! En ik bedenken als leek, dat het ideaal van dezen man toch sterk en zuiver moest zijn, om, ondanks tegenslag, dit alles te kunnen bereiken.

Om vijfentwintig jaar rechtaan op het doel te trekken, moet men een geloof bezitten – een geloof in het Wonder...

Blaauboer, eens op zijn praatstoel en vol van datgene wat hem dag in, dag uit bezielt, heeft geen aansporing meer nodig te getuigen voor zijn ideaal. Hij vertelt en ik zit te staren over het Hollandsche polderland, gestoffeerd met zwart-bont vee als parels op een kleed van groen fluweel.

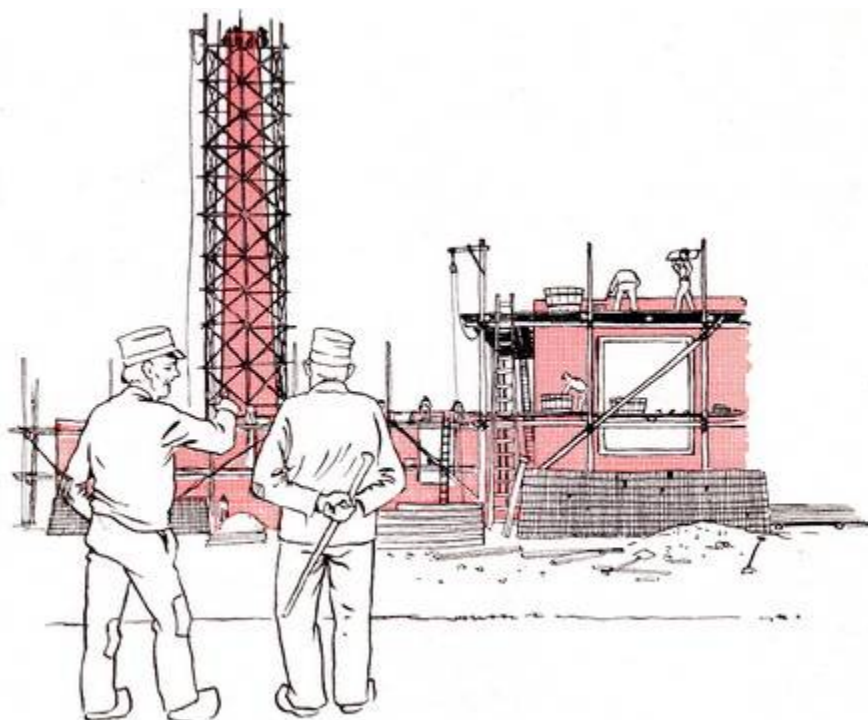

Rondom ons hangt het zachte zoemen van de fabriek, een korf vol nijvere bijen, die den honing maken, waarvan het Nederlandsche volk moet leven. En als mijn blikken weer naar buiten zweven, naar het onafzienbare groene land, waarop het fabriekskantoor uitzicht biedt, bedenk ik zoo, dat er eens een dichter mocht opstaan, die in een hooggestemde ballade getuigenis ging afleggen van zijn diepen eerbied voor de koe...

Want stelt U zich Nederland eens voor z o n d e r koeien...

Ondenikbaar!

Comité-Generaal

Mag ik U even voorstellen:
Jochem Blaauboer. (Dien kent U reeds).
Dirk Brugman.
Dirk Pieter Timmerman.
Zijnde het dagelijksch bestuur van de zuivelfabriek „West-Friesland” te Lutjewinkel.

De heer Brugman, stevig-gedrongen figuur met pientere oogen in een door het hooien verweerd gezicht, is de secretaris van de Coöperatie, waarvan de heer Timmerman de Vice-voorzitter is. Deze laatste, zwaar en zwijgzaam en critisch, vult den levendigen secretaris en den inspireerenden voorzitter volkomen aan. Deze drie mannen vormen een wondere drie-eenheid, een eenheid uit tegenstellingen – waarvan men zegt dat zij de beste elementen vormen, waaruit besturende colleges worden samengesteld.

Eigenaardig, zoo te zitten tusschen de drie mannen die, tezamen met den directeur, de dagelijksche leiding van een reuzenfabriek op hun schouders dragen. Och ja – U heeft wel eens foto's gezien van bedrijfsdirecteuren, niet waar? Dat waren dan meestal mannen met breede, Amerikaansche kaken, dragende onberispelijke costuums, en rookende echte Virginia's. Veelal trokken ze diepzinnige gezichten, speelden met hun kanjers van diamanten dasspelden, hadden een privésecretaresse met sex-appeal en- stapten na afloop van de een of andere gewichtige conferentie in een Rolls-Royce van de hemel-mag-weten-hoeveel-paardekracht en stoven weg naar hun sneeuw wit yacht...

Zoo zag U deze heeren op de film; of zij in werkelijkheid zoo waren, weet ik niet, en het kan mij niets schelen. Want ik houd niet van dat gepolijste, dat gladde zakenlieden-gezicht, dat meestal een masker blijkt, waarachter veel leelijks verborgen wordt.

Brugman veteld van den tijd der oprichting. Want al is hij pas zoo'n zeventien jaar secretaris – van den beginne af is hij lid en al heel gauw bestuurslid geworden. „Ja”, zegt hij, „we hadden direct in de gaten, dat we aan Blaauboer een goeien voorzitter hadden! Al werden we gewaarschuwd: „denk d'r om, hij is een idealist!” Dat zeiden de conservatieve boeren uit Noord-Holland, die al wat nieuw was, met argusoogen aankeken.

Want zoo spoedig gaven de boeren zich niet gewonnen. En zelfs toen we bezig waren de fabriek te bouwen, en de schoorsteen al hoger en hoger rees, konden zij zich niet onthouden van schimpscheuten aan ons adres. „Zie je dien schoorsteen?”, zeiden ze tegen elkaar. „Je moet 'es opletten, hoeveel boeren dáár doorheen zullen vliegen!”

„Och man, zij zijn daar heelegaar behept met hoogmoedswaanzin. Daar kan niks goeds van komme! Nou zal je nog zien, dat ze kerels gaan aanstellen met lange witte jassen, en dat mot allemaal van de melk af...”

Brugman lacht smakelijk. „Ja” vertelt hij meesmuilend, „dat was me een tijd – prachtig! En al zeiden de meesten rondom ons dat het „toch niks” zou worden en dat de boel leelijk moest vastloopen – wij gingen onzen gang. Want die tegenwerking stimuleerde ons juist.”

„Zoo was het t o e n”, vervolgt Brugman. „Want de menschen begrepen onze bedoeling niet. Inderdaad waren wij idealisten: coöperatoren in hart en nieren. Wij deden baanbrekend werk, en dat wordt meestal niet direct begrepen.

„Maar we hebben het pleit gewonnen”, meent Timmerman.

„De menschen begrepen niet, dat wij werkten in hun eigen belang”, zegt Blaauboer. „Neem bijvoorbeeld eens den tijd, toen de melk op de boerderij bleef. De melk werd op de boerderij verwerkt tot boter en kaas, en dat gebeurde, vooral in NoordHolland, op uiterst primitieve manier.”

„En de vrouw was een slavin”, vindt Brugman. „Het kaasmaken op de boerderij was een karwei, dat door de vrouw verricht werd. Van ‘s morgens heel vroeg tot in den middag was ze er mee doende... Het is ons streven geweest de boerin van dat zware werk te ontlasten en haar de gelegenheid te geven zich met het gezin te bemoeien.”

„Een sociale taak”, zeg ik enthousiast.

„Dat was het. Daarbij komt nog, dat men op de boerderij het maken van goede kaas niet altijd in de hand heeft. Dat is de andere kant.”

„Eveneens een sociale.”

„En een groote! Want het is een onderdeel van onze volksvoeding. Wie weet, hoe er vroeger met de melk gezeuld werd, die kan niet anders dan tot de conclusie komen, dat de oprichting van een coöperatieve zuivelfabriek een zegen voor onze gemeenschap is. Waarbij het zwaartepunt niet eens op het geldelijk voordeel ligt.”

Inderdaad: deze mannen zijn idealisten. Eenvoudig in handel en wandel, dienen zij een goede zaak. Zonder ophef, zonder drukte doen zij hun plicht. En hun belooning bestaat niet uit vette tantième's, hun belooning vinden zij verdisconteerd in het gevoel, nuttig en noodig te zijn voor zichzelf en voor hun vakgenooten...

„We deden baanbrekend werk”, zegt Brugman eenvoudig. Zoo is het. „We zoeken ‘t niet in een overdonderende reclame”, zegt Blaauboer. „We streven er naar, onze producten beter te doen zijn dan de producten van andere fabrieken”, vult Timmerman aan.

Kwaliteit is beter dan reclame. Beter: kwaliteit i s reclame. De producten uit Lutjewinkel hebben een reputatie door geheel Noord-Holland. Deze faam verkrijgt men niet vanzelf, daar moet wat aan vooraf gaan. Daar moeten aan vooraf gaan: de besluiten van een bestuur, dat weet wat het wil; daar moet homogeniteit heerschen, en eenstemmigheid in de te nemen besluiten.

„Neen”, neemt Timmerman nu het woord, „oneenigheid in de leiding kennen wij niet. Onze vergaderingen verlopen steeds geanimeerd, wij kennen geen groepsegoïsme of iets dat daar op lijkt. Alles gaat onder de soepele en verstandige leiding van onzen voorzitter zeer vriendschappelijk en zakelijk. Ja, in den tijd van de Export-vereeniging zijn de debatten wel eens heftig geweest, maar uit dezen tegenspoed werd weer voorspoed geboren.

Honderden kisten met ledige flessen worden dagelijks aangevoerd. Op den achtergrond ziet men de beide geweldige reinigingsmachines

Maar voor het overige vinden wij voldoende bevrediging in ons werk; de jaren, dat ik bezig ben voor de coöperatieve beweging, zijn de mooiste van mijn leven”.

„Mijnheer Blaauboer: zijn er geen oogenblikken geweest, dat U ontmoedigd werd door het een of ander? De verdrietelijkheden zullen U toch evenmin bespaard zijn gebleven?”

„Ontmoedigd zijn wij nooit geweest. En verdrietelijkheden – tja, die hebben we gehad. Héél sterk hebben wij die gevoeld bij het overlijden van onzen eersten directeur Jensma. Dat was een groot verlies voor ons. Dankbaar zijn we, dezen man te hebben gekend; zijn voorbeeld leidde tot verhooging van het doel van ons leven: de verbreiding van de gemeenschapsgedachte. Jensma was een man, die hoog boven het middelmatige uitstak; het is ons immer een voorrecht geweest met hem te mogen samenwerken. Ja, de 17e januari 1934 was wél een droeve dag voor ons...”

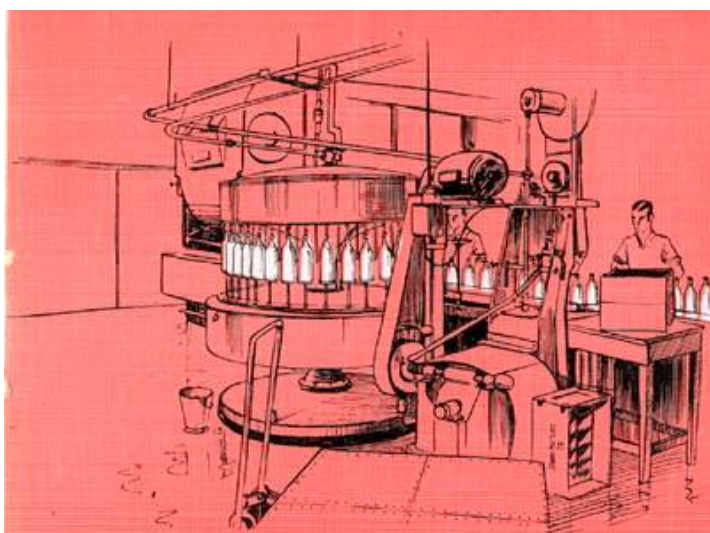
„En vertelt U eens, mijnheer Blaauboer: heeft het bestuur nog groote plannen voor de toekomst?”

„Plannen genoeg! Zoodra de toestand wat opklaart, gaan we uitbreiden! Maar daar mag ik nog niets van verklappen, dat blijft een verrassing. U begrijpt:

onze fabriek is een levend organisme, en onze directeur, mijnheer Nes, zint op alle mogelijke middelen, het bedrijf zoo winstgevend mogelijk te maken. Wij blijven niet talmen bij eens-bereikte resultaten, wij gaan niet teren op de behaalde lauweren – wij willen vooruit. Wij hebben onze fabriek gebouwd in den vorigen oorlog, wij zijn de moeilijkheden te boven gekomen. En uit het duister van deze dagen zullen wij treden in het licht van den komenden tijd, even jong en vitaal als voor vijf-en-twintig jaar!”

*Het vullen der flesschen, zoo-
als dat vroeger geschiedde.*

*Volautomatische vul- en sluit-
machines zorgen thans voor hygië-
nische verpakking.*

Wéér zit ik in het gezellige privé-kantoor en tegenover mij zit de man met het rustige gezicht: directeur Nes. Want ik ben nieuwsgierig wat meer van hem te weten te komen dan alleen het feit, dat hij directeur is. Nes vindt het spreken over zichzelf niet belangrijk. De fabriek, ja, daarover kan ik alles te weten komen. Maar mij interesseert de m e n s c h, die van den directeur niet te scheiden is.

Toch krijgen we contact. Nes kent ook de moeilijkheden van het leven. En dan vertelt hij mij, dat hij een jongen uit NoordHolland is, geboren in de Beemster. Temidden van de vette landouwen groeide hij, zoon van een kaasmaker, op en werkte bij zijn vader in het fabriekje.

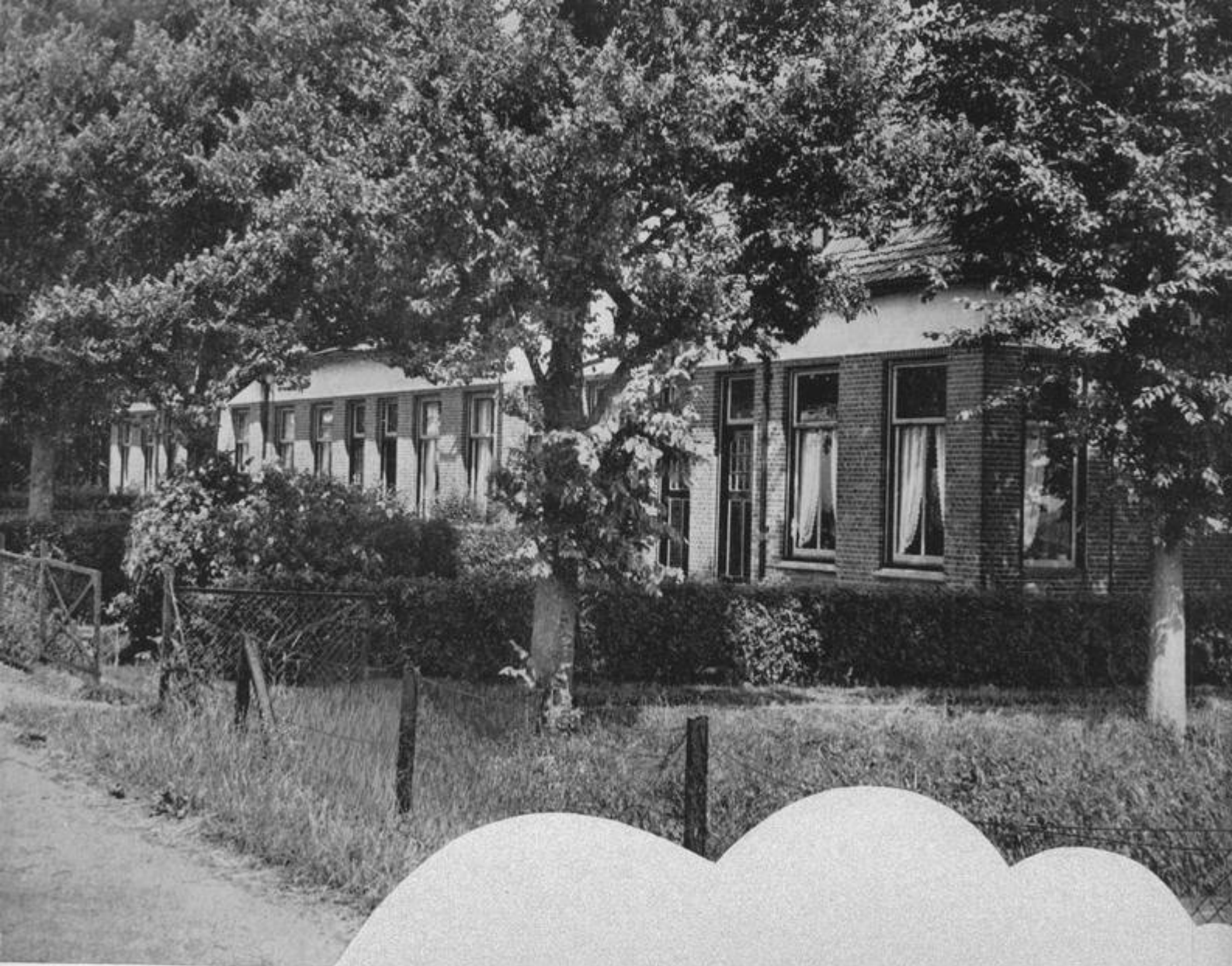
„Men had er nog geen idee van wat voor mogelijkheden in de Coöperatie schuilden”, vertelt Nes. „Maar ik voelde, dat er in het zuivelbedrijf een kans stak, als je maar goed beslagen ten ijs kwam. En zoo ben ik van de lagere school naar de Handelsschool in Alkmaar gegaan. Vijf jaar trok ik met het trammetje heen en weer, ik werkte na schooltijd bij mijn vader, en toen de cursus afgelopen was, had ik mijn diploma”.

„Maar toen wist U nog weinig van de zuivel?”

„Inderdaad. Ik wilde naar de Rijkszuivelschool in Bolsward. Maar om daar te komen, moest men eerst twee jaren als volontair in verschillende fabrieken gewerkt hebben. Dat deed ik. Vier jaar later had ik het diploma R.Z.S. te pakken en ik solliciteerde als assistent op een fabriek”.

„Ging dat gemakkelijk?”

„Betrekkelijk. Een half jaar was ik assistent aan de Coöperatieve Zuivelfabriek te Assendelft, een jaar te Koudum, in Friesland. Van Koudum ging ik naar Zegwaard bij Gouda, daar was een melkpoederfabriek; want ik wilde van alle markten thuis worden. Van Zegwaard trok ik naar Elsloo in Friesland, daar was een coöperatieve zuivelfabriek van middelmatige grootte, maar een model-inrichting.

Een der gezellige huizengroepen, welke de fabriek voor haar personeel heeft laten bouwen. Op de teekening de achterzijde van bovenstaande huizen.

Als assistent waren aan de fabriek verbonden :			
Naam	vanaf	tot	Tegenwoordige woonplaats
B. Schreuder	1916	1919	Directeur C.Z., Arkel.
O. R. Syperda	1919	1920	Overleden 1939.
F. de Vries	1920	1921	Directeur C.Z., Deldenerbroek.
J. E. Miltenburg	1921	1921	Zuivelfabrikant Bergen (N.H.).
B. v. d. Ploeg	1921	1923	Directeur C.Z., 't Meer.
L. Olivier	1923	1924	Directeur C.Z., Assendelft.
A. Dijkstra	1924	1926	Directeur C.Z., Gramsbergen.
H. Boer	1926	1930	Directeur C.Z., 's Heerenbroek.
G. Nes	1930	1934	Directeur C.Z., Lutjewinkel.
C. v. d. Ploeg	1934	1937	Directeur C.Z., Achlum.
R. Bakker	1937	1940	Directeur C.Z., Jelsum.
G. Tiersma	1940		

En toen er in Lutjewinkel een assistent gevraagd werd, trok mij dat hevig aan, omdat ik de beteekenis van een coöperatief bedrijf had leeren kennen”.

„En U solliciteerde?”

„Ik solliciteerde en werd benoemd. De heer Jensma was directeur, en ik heb enorm veel van hem geleerd. Hij was een pracht-chef, hij heeft mij bijgebracht, dat een man verantwoordelijk moet zijn voor zijn werk”.

„En U volgde den heer Jensma op?”

„Ik volgde hem op. Ondanks mijn jonge jaren mocht ik het genoegen smaken, door het bestuur met algemeene stemmen benoemd te worden”.

„En U werkt hier plezierig?”

„Buitengewoon! Het is hier een prachtig bedrijf, en als directeur geeft het bestuur mij veel armslag. Hierdoor is het mogelijk geweest om in het betrekkelijk korte tijdsbestek van 25 jaren veel tot stand te brengen en het bedrijf aan te passen aan de steeds voortgaande techniek. Ik wil hierbij opmerken, dat steeds gebruik is gemaakt van de waardevolle adviezen van de Bondsinstanties o.a. Van den Technischen dienst en van den Centralen aankoop van den F.N.Z.

„En, mijnheer Nes, 't is een gekke vraag, maar een geijkte: heeft U soms buitengewone liefhebberijen?”

Nes kijkt mij glimlachend aan. „Nee”, zegt hij laconiek. „speciale liefhebberijen heb ik niet... Of ja, tóch wel. Een bijzondere belangstelling heb ik altijd voor nieuwe machines waarvan ik steeds gaarne de werking naspeur. Het hoe en waarom, begrijpt U. Maar voor het overige is mijn werk mijn liefhebberij”.

Mijn werk mijn liefhebberij... hoevelen zouden dit kunnen zeggen? Wat een zegen is het, als een mensch geheel opgaat in zijn métier. Wat een geluk voor hemzelf en voor de gemeenschap! Ja, denk ik een tikje argwanend, dat kan je als directeur gemakkelijk zeggen... Maar het overige personeel, hoe denkt dat daar over?

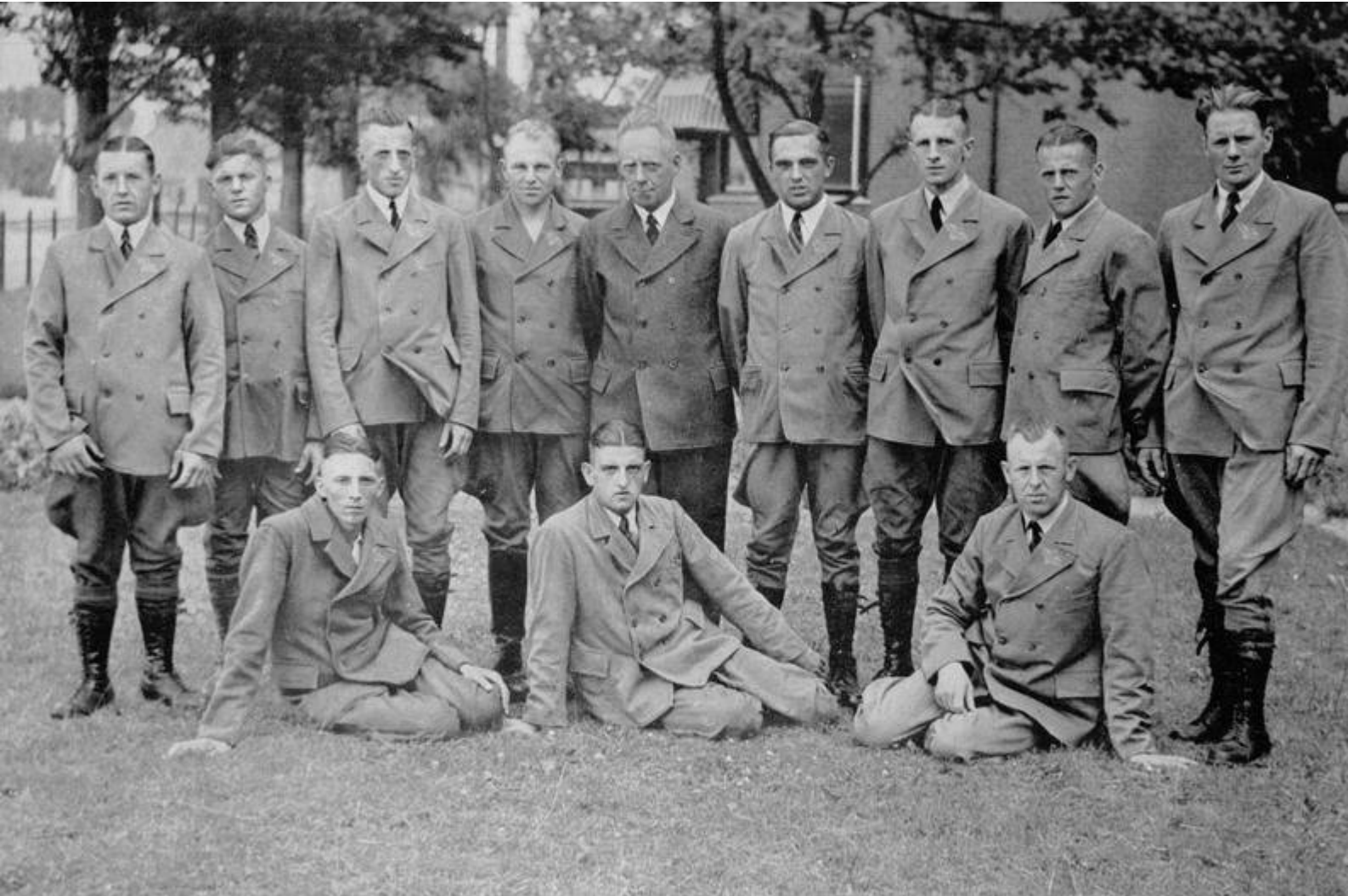
Het personeel in het jubileumjaar. De heer H. v.d. Wal (X) is vanaf de oprichting in dienst der coöperatie

Wij spreken er over. Want ik heb veel woorden gehoord, ik wil de feiten zien. Mijnheer Nes vertelt van het personeel, nu bestaande uit ongeveer 115 man, (en twee dames, voegt hij e; lachend aan toe) en hoelang ze reeds in Lutjewinkel werken. En dan komen de loonstaten op de proppen, want ik moet mij met mijn eigen oogen overtuigen...

Ik ben overtuigd; ik bemerk dat het complex van loonen en verdere sociale voorzieningen tip-top is. Loonen, waar een grootstads-arbeider met vinger en duim naar kan likken.

Bovendien genieten de vaste arbeiders een premievrij ouderdoms- en wedu-wenpensioen, terwijl de wettelijke ziekteverzekering door een onderling vrijwillig fonds in gunstigen zin wordt aangevuld. Moeilijkheden met de employé's komen dan ook zeer sporadisch voor. Als die er zijn, worden ze met de vertrouwensmannen van de werklieden besproken en zoo mogelijk uit den weg geruimd.

Maar men werkt hier dan ook hoofdzakelijk met goed geschoold personeel; ge-diplomeerde assistenten, kaas- en botermakers en controleurs. Wie ambitie heeft, kan een cursus volgen en zodoende opklimmen. Bovendien streeft de directeur er naar, dat de arbeiders géén overuren behoeven te maken, wat in een bedrijf, dat Zondags moet doordraaien, een vraagstuk op zichzelf is.

Het regelmatig en tijdig bezorgen van de alom bekend staande C. Z. Lutjewinkel melkproducten, waarvan de kwaliteit steeds meer wordt gewaardeerd, vereischt veel zorg en verantwoordelijkheid van de expeditieafdeeling. Hierboven een groep van de chauffeurs, die deze expeditie verzorgt.

„En nu de toekomst?”. Vraag ik.

„Die zien wij rustig tegemoet”, zegt de heer Nes. „Wij hebben een behoorlijken voorraad grond-, hulpstoffen en verpakkingsmateriaal - dat zal voorloopig wel gaan. We hadden een groote hoeveelheid steenkool, daar is natuurlijk opkomen aan, maar wij doen zoo efficient mogelijk. En dan: wij hebben den vinger op den pols! U weet, wij Hollanders zijn nuchtere lieden; wij hebben op tijd gezorgd voor het bekende appeltje voor den dorst... Een eigenschap, die ons nu te stade komt”.

„En wat zijn momenteel Uw grootste moeilijkheden?”

„Onze grootste moeilijkheid was het vervoer. Wij hebben zoo’n 700 leveranciers, die moeten twee keer per dag bezocht worden. Melk is een uiterst teer product, dat kan je niet een dag laten staan, dat moet op tijd gehaald worden. Als U weet, dat wij ongeveer 25 wagens noodig hebben, dan begrijpt U wel, dat de vervoerkwestie urgent is.

„Ja”, zegt Nes, „dat wás me wat met de mobilisatie... Op dien gedenkwaardigen dag waren wij plotseling 26 man kwijt. Maar gelukkig zijn ze allen ongedeerd teruggekomen. Dat was een felicitatie waard”.

Inderdaad, dat is een felicitatie waard! En het is tevens een felicitatie waard, dat een directeur zóó over zijn personeel weet te spreken. Dat duidt op een an-

dere dan alleen 'n zakelijke verhouding. Daaruit spreekt gevoel en verantwoordelijkheid tegenover de mannen en tegenover de gezinnen, wier bestaan zoo nauw verweven is met de fabriek. Daaruit spreekt hetzelfde gevoel van saamhoorigheid, dat ik bij het bestuur opmerkte, en dat de essence van de coöperatieve idee is.

Vijf-en-twintig jaar staat de zuivelfabriek „West-Friesland” in het kleine Lutjewinkel. Och, op de wereldkaart zal het niet te vinden zijn, dat dorpje, wiens welvaart afhankelijk is van de fabriek. Maar op mij, die door de kracht van het Wonder de gelegenheid kreeg, tot in de kleinste bijzonderheden er kennis van te nemen, heeft het een onvergetelijken indruk nagelaten.

Op een avond, als de zon gelijk een gouden discus wegglijdt achter de wijde velden en het gras overtogen lijkt met een violet waas, wandelen wij door het dorp. Het was een gloeiende dag, maar nu waait er een koel windje. Voor de aardige huisjes, die het bestuur voor het personeel deed bouwen, zitten de bewoners; een kind speelt op den drempel, een jong meisje neuriet een liedje. Een liedje van verlangen?

Laat ons dit hopen. Laat ons hopen, dat het verlangen blijft leven onder de menschen, het verlangen naar wat levensvreugde en een handjevol geluk... Laat ons blijven gelooven en vertrouwen. Laat ons de handen ineen leggen, laat ons levens-coöperators zijn en bouwen aan het groote Gemeenschapshuis, waarin voor alle menschen een plaats bereid zal zijn!

Langzaam gaan wij door de velden. Een witte nevel rolt over de landen en hult den hoogen fabrieksschoorsteen in een teeder wit, gelijk de sluier van een bruid. En als morgen de zon op gaat, vieren wij een echt Hollandsch, gloeiend feest!

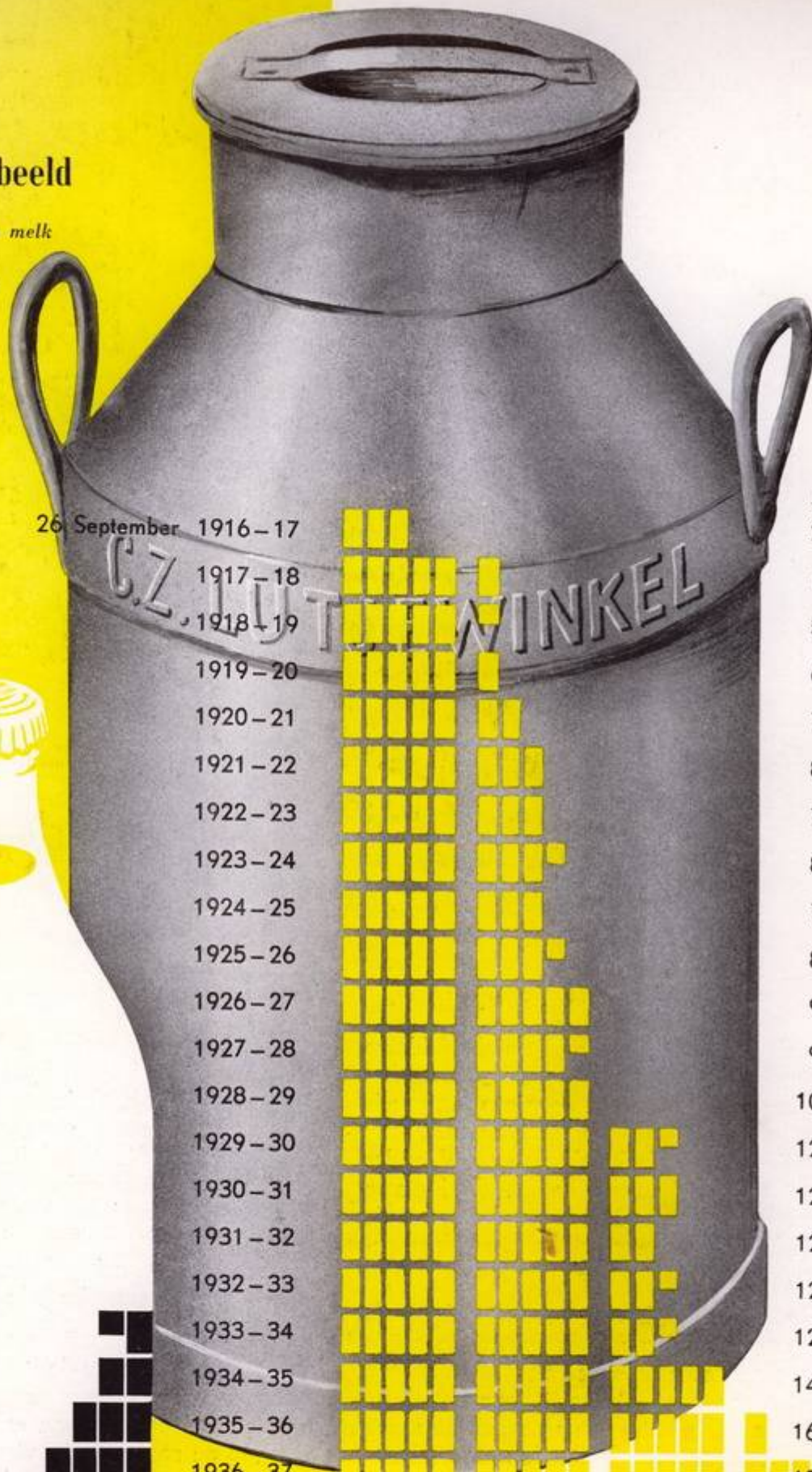
Het feest van de zilveren zuivelfabriek. Zorgt van de partij te zijn...!

Jan Mens.

De gestadige groei in beeld

Elk vakje = 1.000.000 flesschen melk

Elk vakje = 1.000.000 kg. melk

26 September 1916-17

1917-18

1918-19

1919-20

1920-21

1921-22

1922-23

1923-24

1924-25

1925-26

1926-27

1927-28

1928-29

1929-30

1930-31

1931-32

1932-33

1933-34

1934-35

1935-36

1936-37

1937-38

1938-39

1939-40

1940-41

Aantal Kg.

2.915.272

6.254.328

5.614.037

6.370.747

7.124.402

8.287.504

7.974.417

8.345.931

7.966.900

8.627.874

9.746.758

9.499.818

10.206.866

12.496.615

12.941.371

12.246.402

12.526.948

12.427.237

14.884.538

16.302.275

19.653.900

20.441.134

20.980.881

22.288.010

22.449.167

Aantal stuks

1.340.600

2.021.718

3.029.398

3.826.798

5.041.234

6.282.766

6.611.299

6.448.295

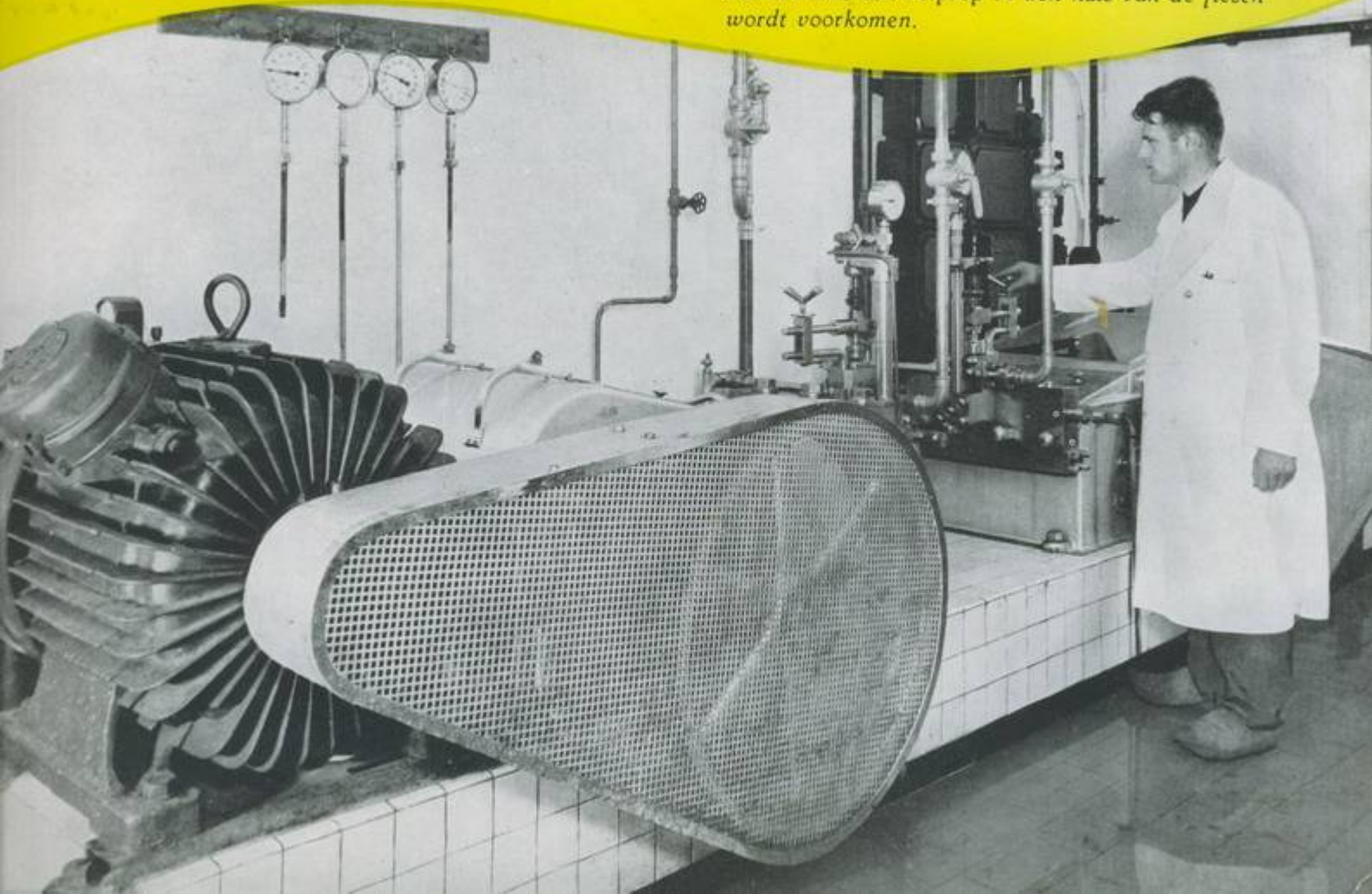
Jaaromzet van flesschen

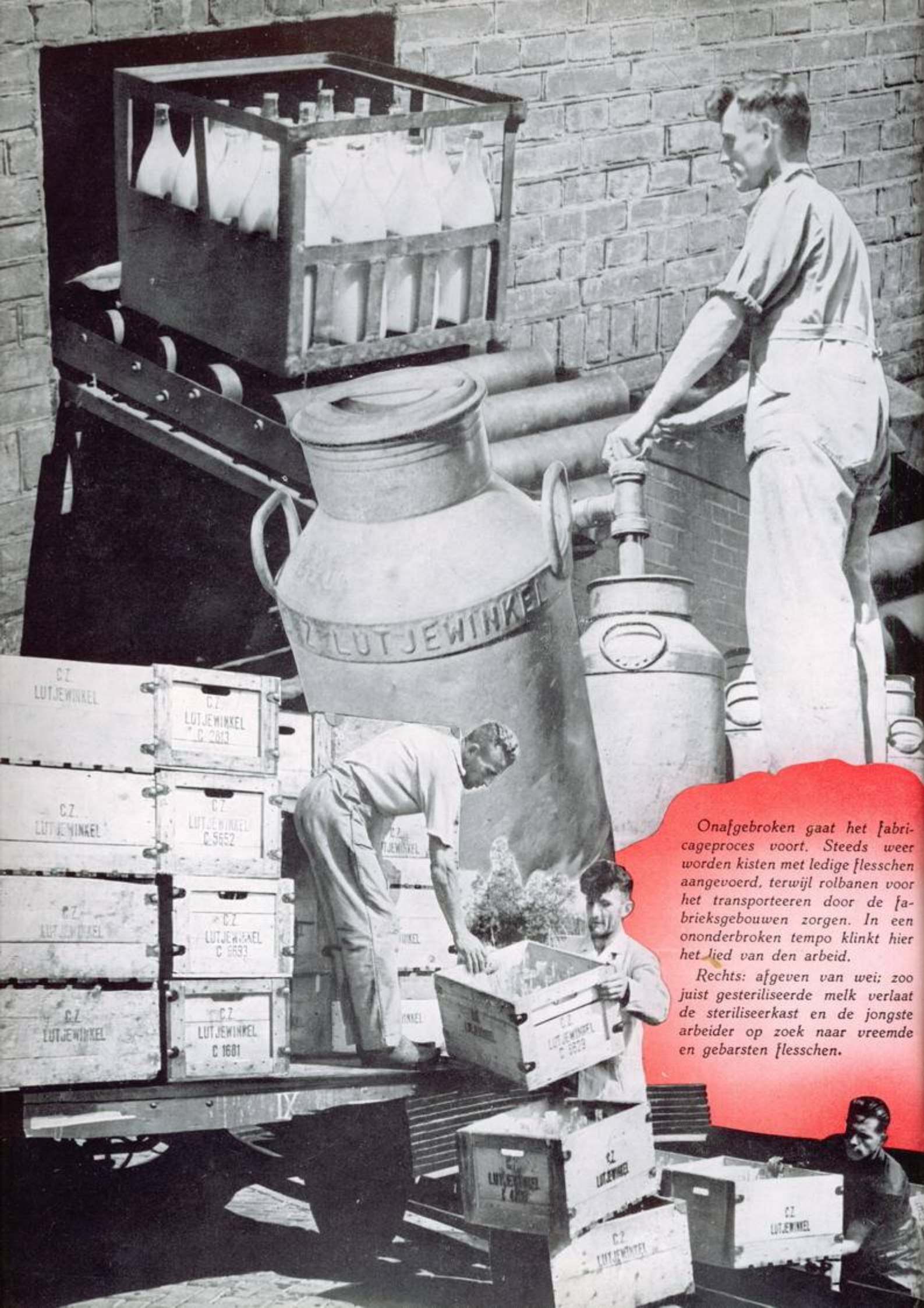
Jaarlijks verwerkte melk

De steriliseerkasten worden geledigd en de flesschen per transportband weggevoerd. Links: nieuwe aanvoer, welke op het verduurzamen in de kasten wacht.

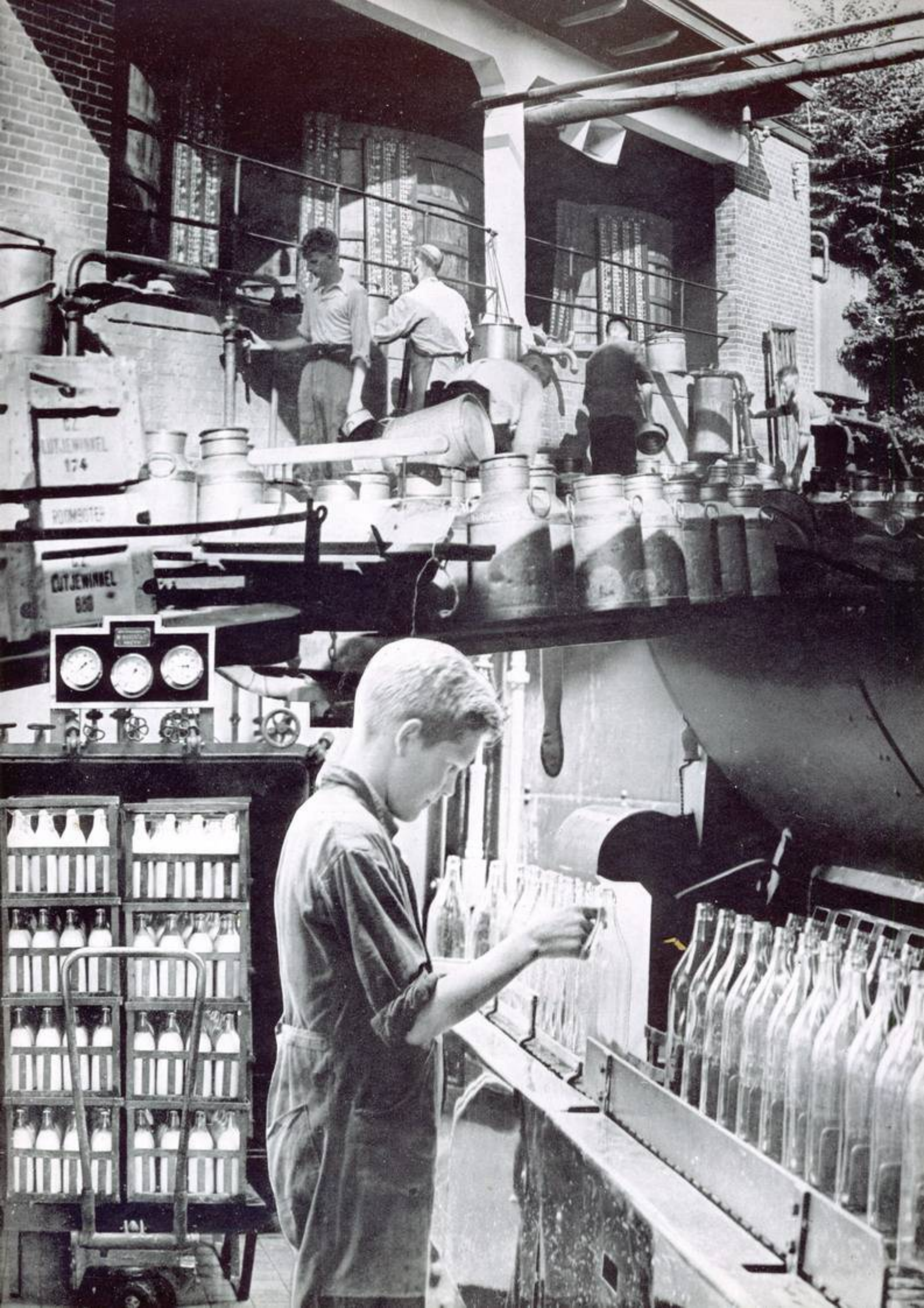
De homogenisatoren. Hierin worden de vetbolletjes van de melk verkleind, waardoor het vormen van een vetprop in den hals van de flesch wordt voorkomen.

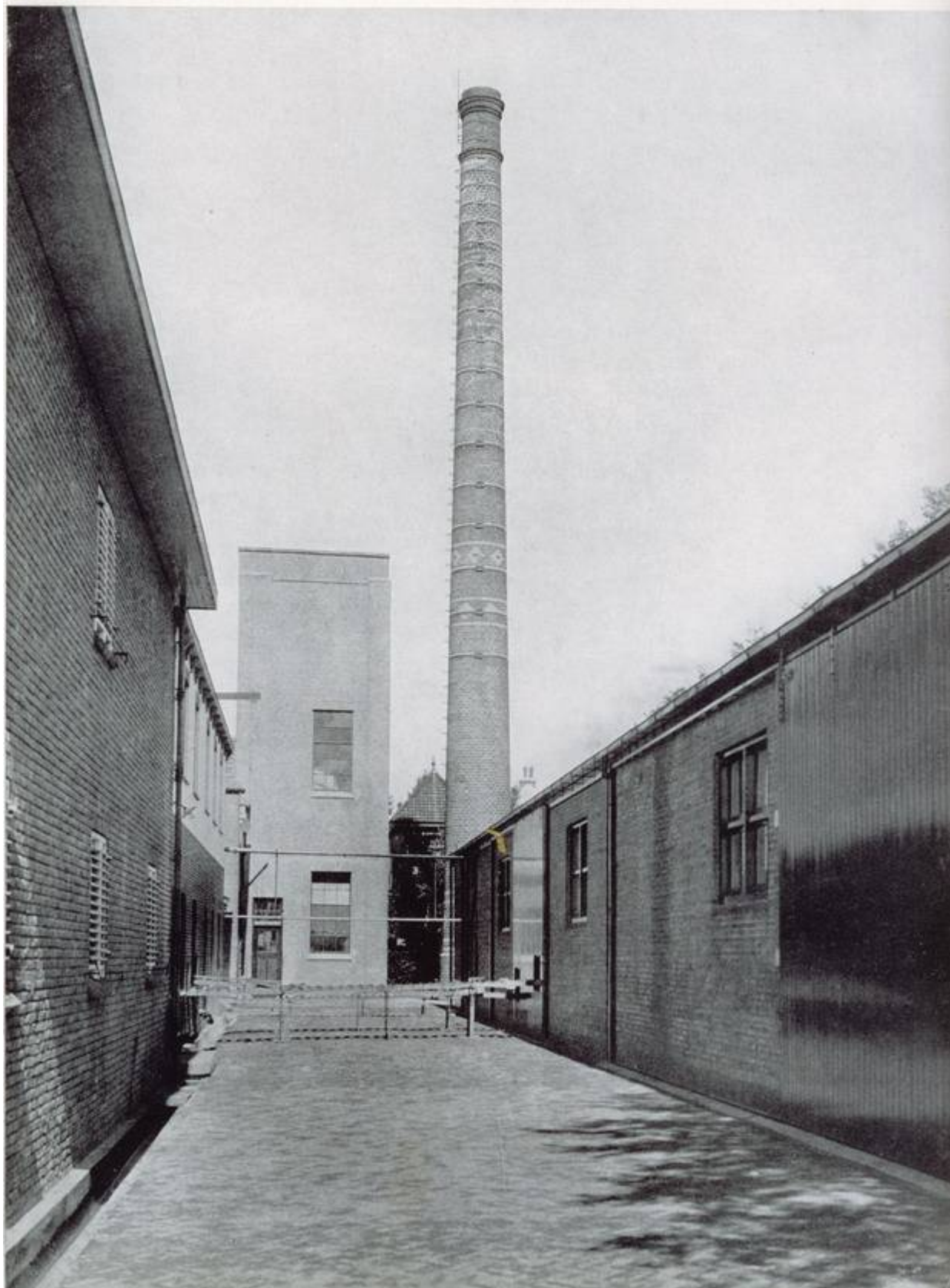

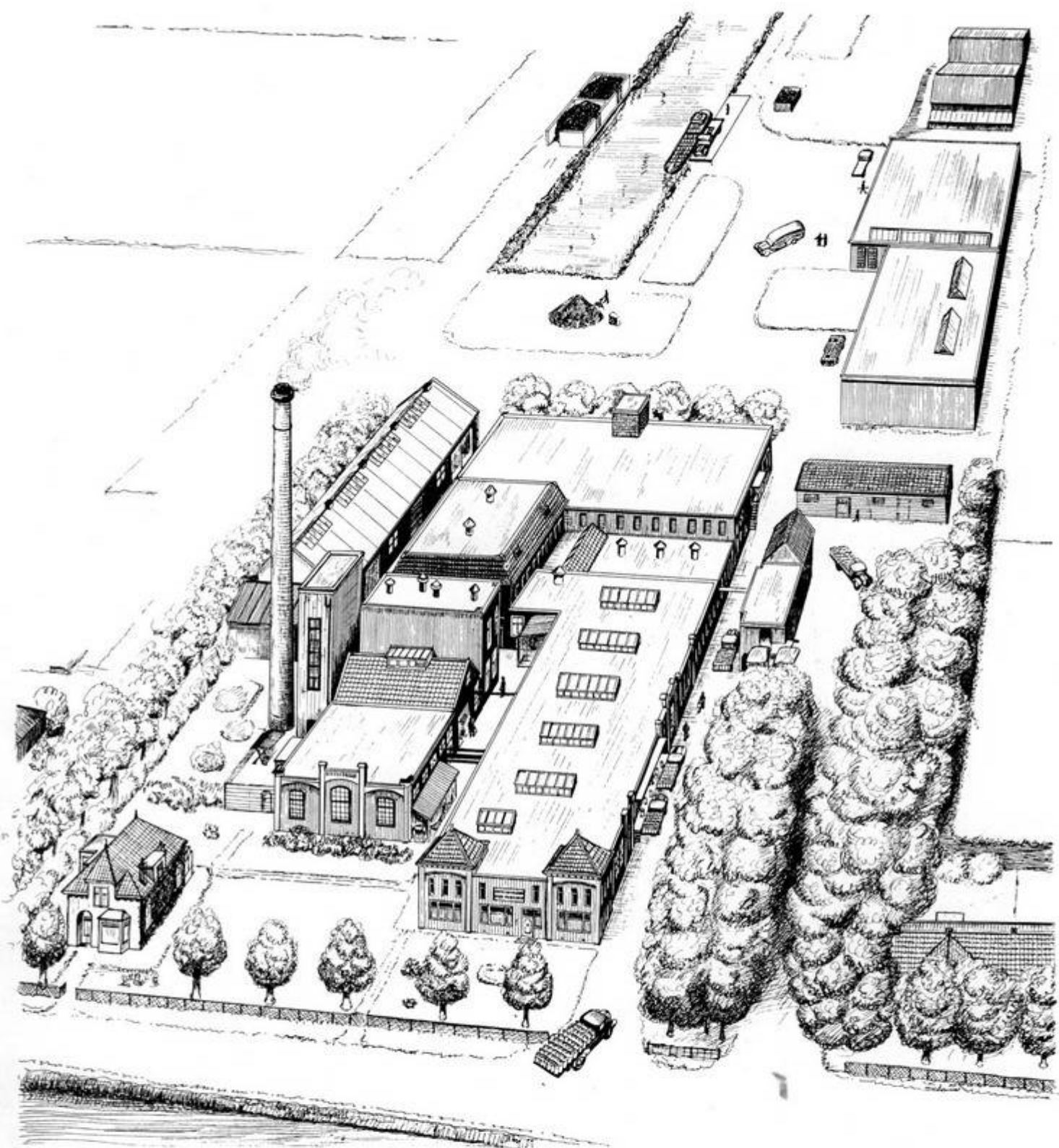
Onafgebroken gaat het fabri-
cageproces voort. Steeds weer
worden kisten met ledige flesschen
aangevoerd, terwijl rolbanen voor
het transporteren door de fa-
brieksgebouwen zorgen. In een
ononderbroken tempo klinkt hier
het lied van den arbeid.

Rechts: afgeven van wei; zoo
juist gesteriliseerde melk verlaat
de steriliseerkast en de jongste
arbeider op zoek naar vreemde
en gebarsten flesschen.

1941

De fabriek in vogelvlucht gezien

en

AMSTERDAM-W. Tj. H. de Vriesstraat 13.

de filialen

In den loop der jaren zijn eenige filialen gesticht. Speciaal in de groote steden is een eigen vestiging een niet te onderschatten factor voor goede organisatie en bevordering van den verkoop. Bovendien is het uit propagandistisch oogpunt van beteekenis. Hierboven en op de volgende pagina's zijn de eerst gestichte filialen afgebeeld.

Amsterdam -N Meeuwenlaan 329

Het filiaal te Haarlem Middenweg 96F.

Het filiaal te Hilversum, Neuweg 247A.

De overgenomen melkinrichting de E.S.M.I. te Schagen

Merken, waaronder de kaas in het buitenland door de Coöp. Zuivelverkoopvereniging „Noord-Holland”, waarbij de fabriek is aangesloten, wordt verkocht.

Een kijkje in het eigen garagebedrijf, de lasscher aan het werk en het zeven van anthraciet voor de gasgeneratoren der automobielen.

Talrijke vervoermiddelen zijn dagelijks in actie om de producten naar de plaatsen van bestemming te brengen.

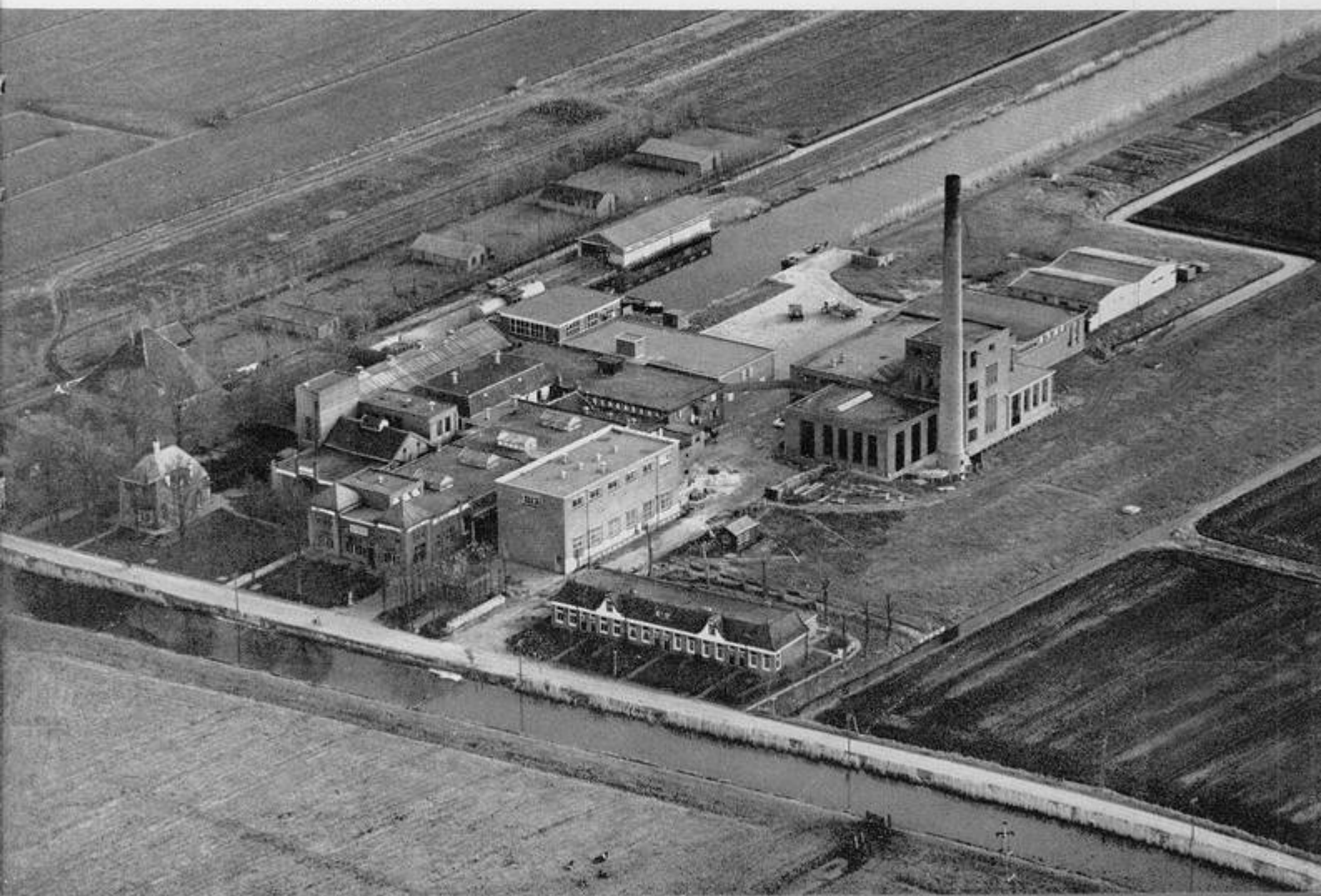
*Een volgeladen boot met melkproducten,
bestemd voor de groote steden.*

Colophon

Dit gedenkboek kwam op last van het Bestuur
tot stand uit de samenwerking van:

Jan Mens - Amsterdam	Tekst
J. W. Verhoef - Amsterdam	Foto's
J. H. P. Verhoeven - Amsterdam	Teekeningen
Theo Verbeij - Den Helder	Layout, bijkomende foto's
Alg. Cliché Industrie Van Tijn & Zack - Amsterdam	Cliché's
G. H. Bührmann's Papiergroothandel N.V. - Amsterdam	Papier
Drukkerij Trapman N.V. - Schagen	Druk
H. van Rijmenam - 's-Gravenhage	Band- en bindwerk

Bovenstaande luchtfoto is afkomstig uit het gedenkboekje van de Noord-Hollandse Zuivelbond „Fabrieken Bond Mensen” uit 1956